আলোকপাত কৰা হৈছে আৰু তাত মূলত বাৰুকৈয়ে উত্থাপিত মতবাদ যেনে- নিয়তিবাদ, অদৃষ্টবাদ, ভাগ্যবাদ আৰু বৈজ্ঞানিক নিয়তিবাদৰ ওপৰত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰা হৈছে।

9.3 নিয়তিবাদ

নিয়তিবাদৰ মতে মানুহকে ধৰি প্ৰকৃতিৰ অন্তৰ্গত সকলো বস্তুৱেই কাৰ্য আৰু কাৰণৰ মাজত থকা অনিবাৰ্য সম্বন্ধৰ দ্বাৰা পৰিচালিত হয়। জগতৰ সকলো কাৰ্যকে ইয়াৰ পূৰ্ব ৰতী ঘটনাৰ দ্বাৰা ব্যাখ্যা কৰা হয়। জগতৰ সকলো ঘটনাই কাৰ্য-কাৰণ সম্বন্ধৰে সম্বন্ধযুক্ত বুলি ব্যাখ্যা কৰিবলৈ গৈ নিয়তিবাদীসকলে জগতৰ শৃংখলা, প্ৰাকৃতিক নিয়মসমূহৰ সাৰ্বিক আদেশ আৰু বিজ্ঞানৰ অগ্ৰগতি স্বীকাৰ কৰিছে। জগতৰ সকলো স্বাভাৱিক ঘটনাৰ দৰে মানুহৰো সকলো আচৰণ প্ৰাকৃতিক নিয়মৰ দ্বাৰাই নিৰ্ধাৰিত হয় আৰু ই হ'ল পূৰ্ব ৰতী ঘটনাৰেই ফল। আন কথাত ক'বলৈ গ'লে, নিয়তিবাদে যিকোনো প্ৰকাৰৰ ইচ্ছাৰ স্বাধীনতা অগ্ৰাহ্য কৰে। জগতৰ ঘটনাসমূহৰ মাজত কেৱল এক 'আপোচবিহীন' (Unbending) আৱশ্যকতা আছে। এই নিয়তিবাদক 'আৱশ্যকতাবাদ' (Necessitarianism) বুলিও জনা যায়। নিয়তিবাদীসকলে তেওঁলোকৰ মতবাদৰ সমৰ্থনত কেতবোৰ যুক্তি আগবঢ়াইছে। সেইবোৰ তলত আলোচনা কৰা হ'ল--

৯.4 নিয়তিবাদৰ সপক্ষে যুক্তি

ক) **মনোবৈজ্ঞানিক যুক্তি ঃ** (Psychological Argument) মানুহৰ ঐচ্ছিক ক্ৰিয়াৰ মনোবিজ্ঞানে নিয়তিবাদকে সূচায়। এজন ব্যক্তিৰ ইচ্ছাশক্তি নিৰ্ধাৰণ কৰা পূৰ্ব ৰতী ক্ষমতা বা মানসিক বলেই হ'ল তেওঁৰ অভিপ্ৰায়, আকাংক্ষা অথবা প্ৰবৃত্তি। অভিপ্ৰায়ৰ ক্ষমতাই ইচ্ছাশক্তি নিৰ্ণয় কৰে আৰু তাক পুনৰাই দৈহিক আৰু সামাজিক পৰিবেশৰ দ্বাৰা নিৰ্ধাৰণ কৰা হয়। এজন ব্যক্তিৰ চৰিত্ৰ আংশিকভাৱে তেওঁৰ বংশগত গুণ আৰু আংশিকভাৱে তেওঁৰ স্নায়ুতন্ত্ৰৰ গঠনৰ জৰিয়তে নিৰ্ধাৰিত হয়। এই ঘটনাসমূহে প্ৰমাণ কৰে যে আমাৰ ইচ্ছাশক্তি নিশ্চিতভাৱে নিৰ্ধাৰিত হয়। নিয়তিবাদীসকলে যুক্তি দি কৈছে যে যদি আমাৰ পূৰ্বজ্ঞান থাকিব পাৰে তেতিয়াহ'লে মানুহৰ আচৰণো আগতে নিৰ্ধাৰিত হ'ব পাৰে আৰু এই কথাটোৱে নিয়তিবাদ সূচায়। এইদৰে মনোবৈজ্ঞানিক যুক্তিৰ সমৰ্থকসকলে ইচ্ছাৰ স্বাধীনতা অগ্ৰাহ্য কৰিছে।

খ) **অধিবিদ্যামূলক যুক্তি** (Metaphysical Argument) ঃ কঠোৰ নিয়তিবাদ (Rigorous Determinism) হ'ল অধিবিদ্যামূলক মতবাদ সাৰ্বিক যান্ত্ৰিকতাবাদ (Universal Mechanism) আৰু বিমূৰ্ত অদ্বৈতবাদ (Abstract Monism) ৰেই অনিবাৰ্য পৰিণাম। কাৰ্য-কাৰণ বিধি অনুসৰি দৈহিক বা মানসিক প্ৰত্যেকটো ঘটনাই ইয়াৰ এক পূৰ্ব ৰতী ঘটনাৰ দ্বাৰা সৃষ্টি হয়। এই কাৰ্য-কাৰণ বিধিয়ে ইচ্ছাৰ স্বাধীনতাৰ ধাৰণা স্বীকাৰ নকৰে। আন কথাত ক'বলৈ হ'লে কাৰণবিহীন কোনো ঘটনা থাকিব নোৱাৰে, প্ৰত্যেকটো বস্তু

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ নিয়তিবাদ বুলিলে কি বুজে ? (50টা মান শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

.....

.....

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৩ ঃ নিয়তিবাদীসকলে নিয়তিবাদৰ সপক্ষে আগবঢ়োৱা যুক্তিবোৰ কি কি ?

.....

.....

চিন্তা চৰ্চা কৰক-২.১

●) নিয়তিবাদ কি ? চমুকৈ লিখক।

উত্তৰ .....

.....

- নিয়তিবাদৰ সমৰ্থনত যিকোনো দুটা কাৰণ উল্লেখ কৰক।

  উত্তৰ ঃ .....

9.5 ইচ্ছাৰ স্বাধীনতা কি ?

ইচ্ছাৰ স্বাধীনতাৰ মতবাদ স্বাভাৱিকতেই বিশ্ব-জগতৰ এক নৈতিক স্বীকাৰ্য। আমাৰ স্বাধীনতাবোধ অথবা অনুভব মানৱ অস্তিত্ব আৰু জীৱনৰ এক অবিচ্ছেদ্য অংগ। ইয়াৰ পৰা আন এটা কথা স্পষ্ট হয় যে মানুহৰ কাৰ্যসমূহ সীমাবদ্ধ হ'ব নোৱাৰে; কোনো পূবৰ্তী ঘটনা বা কাৰণৰ দ্বাৰা পূৰ্ব নিৰ্ধাৰিত হ'ব নোৱাৰে। কাৰ্যসমূহ মানুহৰ পছন্দ অনুযায়ী নিৰ্ধাৰিত কৰা হয়।

স্বাতন্ত্র্যবাদ, স্বয়ংক্রিয় মতবাদ, আত্ম স্বাতন্ত্র্যবাদ আদিৰ মতে আত্মাই স্বয়ংক্রিয়ভাৱে মানুহৰ ইচ্ছা নিৰূপণ কৰে, ই কাৰো দ্বাৰা প্রভাবিত নহয়। আন কথাত ক'বলৈ গ'লে, যদি আমি মানুহৰ কাৰ্য-কলাপ নিৰ্ধাৰিত হয় বুলি কওঁ, তেন্তে ই অন্য কোনো ঘটনাৰ দ্বাৰা প্রভাৱিত নহয়, ই হ'ল আত্মা আৰু ইয়াকেই তাৰ কাৰণ হিচাপে গণ্য কৰা হয়।

স্বাধীনতা সম্বন্ধে আমি প্রতিবাদ কৰোঁ আৰু সন্দেহ প্রকাশ কৰোঁ যেতিয়া আমি লৌকিক দিশৰ পৰা আঁতৰি আহিবলৈ চেষ্টা কৰোঁ আৰু স্বাধীনতাৰ সমস্যাটোক উচ্চতৰ বৌদ্ধিক দিশৰ পৰা বিশ্লেষণ কৰিবলৈ চেষ্টা অব্যাহত ৰাখোঁ। এইদৰে আমি ইয়াক বৈজ্ঞানিক বিধি আৰু মনোবৈজ্ঞানিক বাধ্যবাধকতাৰ সৈতে একাকাৰ কৰোঁ। আমি বাৰুকৈয়ে পৰিচিত যে আমাৰ দৈনন্দিন জীৱনত আমি নিজ ইচ্ছাৰে কাম কৰোঁ আৰু ভিন্ন কাৰ্যৰ মাজৰ পৰা নিজৰ পচন্দ অনুযায়ী কাৰ্য নিৰ্বাচন কৰোঁ। ইচ্ছাশক্তি (Volition) বুলিলে আমি ইয়াকে বুজোঁ যে স্বাধীনভাৱে পচন্দ কৰাৰ ক্ষেত্রত মানুহৰ ক্রিয়াসমূহৰ এক বিশেষ ভূমিকা আছে।

ঙ) নিয়তিবাদ বা আৱশ্যকতাবাদ আমাৰ নৈতিক চেতনাৰ লগত সংগতিপূর্ণ নহয়। প্রত্যেকটো ঐচ্ছিক ক্রিয়াই এই কথাবোৰ বুজায় যেনে- (i) আমি এক বিশেষ ধৰণে ক্রিয়া কৰিবলৈ স্বাধীন, অন্য ধৰণে নহয়। (ii) প্রত্যেকটো ঐচ্ছিক ক্রিয়াৰ সম্পাদনে বুজায় যে আমি ইয়াৰ বাবে দায়বদ্ধ। (iii) যদি কার্যটো ভাল, ইয়াৰ বাবে আমি শুভফল লাভ কৰো আৰু যদি বেয়া হয় তেন্তে আমি দোষী হওঁ আৰু কোনো কোনো ক্ষেত্রত শাস্তি পোৱা যায়। (iv) যদি কার্যটো বেয়া হয় তেন্তে আমি অনুতাপত দগ্ধ হৈ জীয়াতু ভুগিব পাৰোঁ। এই কথাবোৰে বুজায় যে নিজ ইচ্ছামতে ক্রিয়া কৰিবলৈ মানুহ স্বাধীন। ইচ্ছাৰ স্বাধীনতা বুলিলে আমি ইয়াকেই বুজো।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৪ ঃ আত্ম-স্বাতন্ত্র্যবাদ কি? (20টা মান শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

.....

.....

প্রশ্ন নং ৫ ঃ তলত দিয়া উক্তিবোৰৰ শুদ্ধ বা অশুদ্ধ বিচাৰ কৰক-

ক) ইচ্ছাৰ স্বাধীনতাই বুজায় যে আত্মাই অন্য কাৰণ অবিহনে ইচ্ছাশক্তি নির্ধাৰণ কৰে। (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

খ) সর্বধৰেশ্বৰবাদে স্বাতন্ত্র্যবাদৰ পোষকতা কৰে। (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

গ) স্বাতন্ত্র্যবাদ নৈতিক চেতনাৰ লগত জড়িত। (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

ঘ) আত্ম-স্বাতন্ত্র্যবাদৰ মতে, আমাৰ কার্যৰ বাবে আমি দায়বদ্ধ। (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

চিন্তা চর্চা কৰক-9.2

- ইচ্ছাৰ স্বাধীনতাৰ সপক্ষে যিকোনো তিনিটা কাৰণ উল্লেখ কৰক।

উত্তৰ ঃ .....

.....

৯.7 অদৃষ্টবাদ, ভাগ্যবাদ আৰু বৈজ্ঞানিক নিয়তিবাদ

ক) **অদৃষ্টবাদ** ঃ অদৃষ্টবাদক নিয়তিবাদৰ আটাইতকৈ পূর্ণ ৰূপ বুলি গণ্য কৰা হয়। এই মতবাদ অনুসৰি ঈশ্বৰে আদেশ দিছে যে জগতৰ প্রত্যেকটো ঘটনাই সংঘটিত হোৱা উচিত। দৈবিক আদেশ অনুসৰি মানুহৰ ভাগ্য নির্ধাৰিত হৈছে। ঈশ্বৰ হ'ল সর্বশক্তিমান আৰু সর্বত্র। সেয়েহে প্রকৃতি জগতৰ ঘটনাসমূহ আৰু মানুহৰ ইচ্ছাকে ধৰি তেওঁৰ আচৰণ ঈশ্বৰৰ বিশেষ ইচ্ছা আৰু ক্ষমতাৰ দ্বাৰাই নির্ণয় কৰা হয়। দৃষ্টিভংগী আৰু মূলতত্ত্বৰ ফালৰ

বৈজ্ঞানিকসকলৰ মতে, নিয়তিবাদ হ'ল এক বৈজ্ঞানিক স্বীকার্য। প্রতিটো বস্তুরেই নির্ধাৰিত আৰু সৃষ্ট। আনকি মানুহৰ ক্রিয়াসমূহেও কিছুমান নির্দিষ্ট অৱস্থাই নির্ধাৰণ কৰে। যদিও নিয়তিবাদ এক বৈজ্ঞানিক স্বীকার্য, আধুনিক ধাৰাটোৱে দেখুৱাই যে বিজ্ঞান সম্পূর্ণৰূপে কেবল যান্ত্রিক অথবা প্রাকৃতিক নিয়তিবাদক গ্রহণ কৰিবলৈ নহয়। বিজ্ঞানে নিসন্দেহে নিয়তিবাদ আৰু কার্য-কাৰণবাদ স্বীকাৰ কৰে, কিন্তু ই এই কথাৰ ওপৰত জোৰ দিয়ে যে আধুনিক বিজ্ঞানে নিশ্চিতভাবে মানৱীয় ক্রিয়া-প্রক্রিয়াসমূহৰ লগতে বিশ্বজগতৰ পৰা স্বাধীনতাক বিসর্জন দিয়াৰ প্রয়োজন নাই।

সেয়েহে, আমি স্বাধীনতা আৰু নিয়তিবাদৰ মাজত এক সম্বন্ধ স্থাপন কৰিব বিচাৰিছোঁ আৰু জগতৰ ঘটনাসমূহৰ মাজত মানুহৰ অংশগ্রহণৰ ক্ষেত্রত কার্য-কাৰণমূলক পৰিণামৰ ওপৰত জোৰ দিছোঁ। ওপৰত উল্লিখিত উভয় মতবাদৰে বেয়াখিনি বর্জন কৰিছোঁ। কাৰণমূলক কর্তা হিচাপে আত্মাৰ লগত 'সার্বিক কাৰণতা'ৰ (Universal Causulity) স্থান আমি আলোচনা কৰিব পাৰোঁ। ইয়াক আত্ম-স্বাতন্ত্র্যবাদ অথবা মৃদু-নিয়তিবাদ (soft determinism) বুলি বর্ণনা কৰিব পাৰোঁ।

মানুহ হ'ল আত্ম-সচেতন জীৱ। মানুহৰ গাত ব্যক্তিগত উপক্রম আৰু দায়বদ্ধতাৰ ক্ষমতা আছে। মানুহেই হ'ল সৃষ্টিৰ মূল কেন্দ্র। এক নির্দিষ্ট পৰিসীমাৰ ভিতৰত মানুহে নিজকে পুনৰ গঢ় দিয়াৰ ক্ষমতা আছে আৰু তেওঁৰ লগৰীয়াসকলৰ আচৰণকো প্রভাৱিত কৰে। কিছু পৰিমাণে মানুহে বাহ্যিক জগতখনৰ প্রক্রিয়াসমূহকো পুনৰ নির্দেশ কৰিব পাৰে।

যেতিয়া এজন মানুহৰ কার্যটো তেওঁৰ নিজৰ নিয়ন্ত্রণত থাকে তেতিয়া তেওঁৰ কার্যটো মুক্ত। কিন্তু যেতিয়া তেওঁৰ কার্যবোৰ বাহ্যিকভাবে নিয়ন্ত্রিত হয় অথবা পূর্ব-নির্ধাৰিত হয়, তেতিয়া তেওঁ বাধ্যবাধকতাৰ বশৱর্তী হৈ কার্য কৰে। যেতিয়া স্বাধীন ইচ্ছাৰ দ্বাৰা আমাৰ আচৰণ নিয়ন্ত্রিত হয়, ই তেওঁৰ নিজা পচন্দ, হাবিয়াস, অভিপ্রায় আৰু ইচ্ছাৰ দ্বাৰা নির্ণিত হয়। গতিকে নীতিবিদসকলে ভয় কৰাৰ কোনো প্রয়োজন নাই যে আমাৰ ইচ্ছা নির্ধাৰণ ইয়াৰ স্বাধীনতাৰ সৈতে অসঙ্গত। আমাৰ কার্যসমূহ আত্ম-নির্ধাৰিত নে বাহ্যিকভাবে নিৰূপিত হয় সেয়া আমি লক্ষ্য কৰা উচিত। মানুহ নৈতিকভাবে তেওঁৰ ইচ্ছাশক্তিৰ বাবে দায়বদ্ধ আৰু ই মানুহৰ স্বাধীনতাকে সূচায়। এই স্বাধীনতাৰ অভ্যাসে আত্ম স্বাধীনতাক সূচিত কৰে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৬ ঃ নিয়তিবাদৰ কোনটো যুক্তিয়ে প্রমাণ কৰে যে ঈশ্বৰে প্রকৃতিজগত আৰু মানুহৰ ভৱিষ্যতৰ সকলো ক্রিয়া-প্রণালী পর্যবেক্ষণ কৰে?

প্রশ্ন নং ৭ ঃ খালী ঠাই পূৰণ কৰক ঃ

ক) নিয়তিবাদীসকলে কয় যে জগতৰ সকলো কার্যই ---------- ঘটনাৰ দ্বাৰা নির্ধাৰিত হয়।

খ) নিয়তিবাদ তত্ত্বটো ---------- বুলিও জনা যায়।

- ইচ্ছাৰ স্বাধীনতাৰ মতবাদ অনুসৰি মানুহৰ কার্যসমূহ কোনো পূর্বৱর্তী ঘটনা বা কাৰণৰ দ্বাৰা পূর্ব নির্ধাৰিত হ'ব নোৱাৰে।
- ইচ্ছাৰ স্বাধীনতা বা নিয়তিবাদৰ মতে আত্মাই স্বয়ংক্রিয়ভাৱে মানুহৰ ইচ্ছা নিৰূপণ কৰে।
- ইচ্ছাৰ স্বাধীনতাই নুবুজায় যে ইচ্ছাশক্তি বা স্ব-নির্বাচন হ'ল এক কাৰণবিহীন ঘটনা।
- সর্বধৰেশ্বৰবাদ, মূর্ত অদ্বৈতবাদ অথবা বস্তুনিষ্ঠ ভাববাদ আদিৰ মতে মানৱ আত্মা হ'ল পৰম আত্মা বা মনৰেই সীমিত প্রকাশ আৰু ইয়াৰ পৰাই বিশাল প্রকৃতি জগত বিৱর্তিত হৈছে।
- ঐচ্ছিক ক্রিয়াৰ সম্পাদনে ইচ্ছাৰ স্বাধীনতাকেই বুজায়।

৯.১০ অধিক জানিবলৈ

1. Bali, D.R. : Introduction to Philosophy Sterling Publishers Pvt. Ltd., 1989
2. Titus, H. Harold. : Living Issues in Philosophy New Delhi, Eurasia Publishing House, 1968
3. Chatterjee, Phanibhusan : Outlines of General Philosophy, Calcutta : Beadon, street, 1951
4. P. George Thomas White : Introduction to Philosophy, Delhi :Surjeet Publication, 2006
5. Sinha, Jadunath : A Manual of Ethies, Calcutta : New Central Book Agency, 1984

৯.১১ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) শুদ্ধ খ) শুদ্ধ গ) শুদ্ধ
ঘ) শুদ্ধ ঙ) শুদ্ধ চ) শুদ্ধ

২নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ এক বৈজ্ঞানিক তত্ত্ব হিচাপে নিয়তিবাদে কয় যে জগতৰ প্রত্যেকটো ঘটনাই কার্য-কাৰণ সম্বন্ধৰে সম্বন্ধিত। ই ইয়াকে বুজাইছে যে জগতৰ সকলো কার্য কোনো পূর্ববর্তী ঘটনা বা কাৰণৰ দ্বাৰা নির্ধাৰিত হয়। গতিকে জগতৰ

(খ) চমু প্ৰশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

প্ৰশ্ন নং১ ঃ নিয়তিবাদ বুলিলে কি বুজে ? চমুকৈ ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন নং২ ঃ স্বাধীনতা কি? চমুকৈ ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন নং৩ ঃ স্বাধীন ইচ্ছাৰ সপক্ষে আগবঢ়োৱা যুক্তিসমূহ চমুকৈ ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন নং৪ ঃ আত্ম-স্বাতন্ত্র্যবাদৰ ধাৰণাটো চমুকৈ আলোচনা কৰক।

(গ) চমুটোকা লিখকঃ (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

প্ৰশ্ন নং১ ঃ ইচ্ছাৰ স্বাধীনতা

প্ৰশ্ন নং২ ঃ নিয়তিবাদ

প্ৰশ্ন নং৩ ঃ বৈজ্ঞানিক নিয়তিবাদ

(ঘ) পাৰ্থক্য নিৰ্ণয় কৰক (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

প্ৰশ্ন নং১ ঃ অদৃষ্টবাদ আৰু বৈজ্ঞানিক নিয়তিবাদ

প্ৰশ্ন নং২ ঃ ইচ্ছাৰ স্বাধীনতা আৰু নিয়তিবাদ

(ঘ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

প্ৰশ্ন নং১ ঃ নিয়তিবাদ সমৰ্থন কৰা বিভিন্ন যুক্তিসমূহ উল্লেখ কৰি ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন নং২ ঃ পচন্দৰ স্বাধীনতাৰ লগত জড়িত সমস্যাটো ব্যাখ্যা কৰক। এই সমস্যাটো কিয় তাৎপৰ্যপূৰ্ণ?

প্ৰশ্ন নং৩ঃ ইচ্ছাৰ স্বাধীনতা সমৰ্থনকাৰী যুক্তিসমূহ উল্লেখ কৰি ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন নং৪ঃ স্বাধীনতা আৰু নিয়তিবাদৰ মাজৰ দ্বন্দ্ব কিদৰে সমাধান কৰিব? ব্যাখ্যা কৰক।

* * * * *

জগতৰ সৈতে সম্পর্ক ৰক্ষা কৰিবলৈ আৰু সেই জগতৰ ভিতৰত উদয় হ'বপৰা বিষয়সমূহৰ আলোচনাৰ বাবে নির্ণয়ক বিচাৰি উলিয়াবলৈ প্রয়াস কৰে।

নীতিবিজ্ঞান এক আদর্শনিষ্ঠ বিষয়, বর্ণনামূলক বিষয় নহয়। কিন্তু, বর্ণনামূলক নীতিবিজ্ঞান মানুহৰ বিশ্বাসবোৰক জানিবলৈ প্রয়োজন হয় আৰু ই আদর্শমূলক নীতিসমূহ প্রয়োগ কৰিবলৈ আমাক সহায়ও কৰিব পাৰে। নৈতিক মতবাদসমূহৰ মূল লক্ষ্য হৈছে ব্যক্তিগতভাৱে নাইবা সমাজিকভাৱে আমি কেনেকৈ কর্ম কৰা উচিত তাৰ বিষয়ে যুক্তিসংগত বিষয় আগবঢ়োৱা। সেইবাবে, নীতিবিজ্ঞানৰ মূলত তিনিটা প্রকাৰ থাকে বুলি ধৰা হয়। সেয়া হৈছে ঃ আদর্শনিষ্ঠ নীতিবিজ্ঞান, আদি-নীতিবিজ্ঞান আৰু প্রয়োগিক নীতিবিজ্ঞান। বহুতো চিন্তাবিদৰ দ্বাৰা এই তিনিটা প্রকাৰ মানি লোৱা হৈছে।

যিহেতু কর্তব্যমূলক আৰু উদ্দেশ্যমূলক নীতিবিজ্ঞান আদর্শনিষ্ঠ নীতিবিজ্ঞানৰ বিষয়, সেয়ে আমি এই কথা জনা উচিত যে আদর্শনিষ্ঠ নীতিবিজ্ঞান কি আৰু আন তিনি প্রকাৰ অর্থাৎ বর্ণনামূলক, আধি-নীতিবিজ্ঞান আৰু প্রয়োগিক নীতিবিজ্ঞানৰ পৰা ই কিদৰে পৃথক।

জানো আহক ঃ

এক বিশেষ পৰিস্থিতিত কর্ম সম্পর্কে সিদ্ধান্ত আৰু বিচাৰ নির্ণয়ত আমাক পথপ্রদর্শন কৰাটোৱেই হ'ল বাধ্যবাধকতাৰ কর্তব্যমূলক মতবাদৰ চৰম বিষয়।

১০.৩ আদর্শনিষ্ঠ নৈতিকবিজ্ঞান আৰু নীতিবিজ্ঞানৰ আন তিনিটা প্রকাৰৰ পৰা ইয়াৰ পার্থক্যসমূহ

আদর্শনিষ্ঠ নীতিবিজ্ঞান ঃ আদর্শনিষ্ঠ নীতিবিজ্ঞানে এক সাধাৰণ মতবাদৰ যোগান ধৰে, যিয়ে আমি কেনেকৈ জীয়াই থকা উচিত তাৰ বিষয়ে আমাক জ্ঞান দিয়ে। কোনবোৰ বস্তুৰ কি নৈতিক গুণাগুণ আছে, তাক কেনেকৈ আমি বিচাৰি উলিয়াব পাৰোঁ ই তাৰ বিষয়ে আমাক কয়, যাতে ই নীতিবিজ্ঞানৰ বাবে এক গাঁথনিৰ যোগান ধৰিব পাৰে। আদর্শনিষ্ঠ নীতিবিজ্ঞানত বিচাৰসমূহে "আমি বন্দীশালৰ পৰা পলোৱাটো উচিত নহয়", "জ্ঞান শ্রেয় নে" ইত্যাদিৰ দৰে নৈতিক বিচাৰৰ সাব্যস্ততাৰ আকাৰ গ্রহণ কৰে। আকৌ, আদর্শনিষ্ঠ নীতিবিজ্ঞানত বিচাৰসমূহে ভাল নাইবা শুদ্ধ কি সম্পর্কে এজনে আনজনৰ লগত কৰা তর্ক বা যুক্তিৰ আকাৰো ল'ব পাৰে। এই যুক্তি-তর্ক ভাল নাইবা শুদ্ধ কি সম্পর্কে এক বিশেষ ঘটনা নাইবা এক সাধাৰণ নীতিৰ ক্ষেত্রত সৃষ্টি হ'ব পাৰে।

বর্ণনামূলক নীতিবিজ্ঞান আৰু আদর্শনিষ্ঠ নীতিবিজ্ঞান ঃ বর্ণনামূলক নীতিবিজ্ঞানক তুলনামূলক নীতিবিজ্ঞান বুলিও জনা যায়। ই নৈতিকতাৰ সন্দর্ভত মানুহৰ বিশ্বাসৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰে, কিন্তু ই নৈতিক সিদ্ধান্ত লোৱাৰ প্রাণালীসমূহৰ নিৰীক্ষণৰ লগত জড়িত নহয়, যাৰ সহায়ত ই সাধাৰণ নীতিবিজ্ঞানৰ দৰে প্রপঞ্চক বর্ণনা কৰিবলৈ চেষ্টা কৰে। বর্ণনামূলক নীতিবিজ্ঞান

কর্তব্যমূলক নীতিবিজ্ঞান ঃ ইংৰাজী 'deontology' শব্দটো দুটা গ্ৰীক শব্দ 'deon', যাৰ অর্থ 'duty' আৰু 'logos', যাৰ অর্থ 'science' নাইবা 'study', সেয়ে, 'deontology'ৰ অর্থ "কর্তব্যৰ বিজ্ঞান" বা "কর্তব্যৰ অধ্যয়ন"। কর্তব্যমূলক নীতিবিজ্ঞান এজন নৈতিক অভিকর্তাৰ দ্বাৰা সম্পাদিত কর্মৰাজিৰ সৈতে জড়িত। কর্তব্যমূলক নীতিবিজ্ঞানৰ মতে যিবোৰ কর্ম অন্তর্নিহিতভাৱে ভাল বা বেয়া অর্থাৎ নিজৰ মাজতেই ভাল বা বেয়া, তেনে কর্ম পৰিণাম বা ফলৰ অবিহনেই আমি কৰাটো উচিত নাইবা অনুচিত।

উদ্দেশ্যমূলক নীতিবিজ্ঞান ঃ ইংৰাজী 'teleology' শব্দটো গ্ৰীক শব্দ 'tells'ৰ পৰা আহিছে, যাৰ অর্থ 'ends'। নীতিবিজ্ঞানত উদ্দেশ্যমূলক নাইবা পৰিণামবাদী মতবাদ অনুসৰি আমি সদায় এনে ধৰণেৰে কর্ম কৰা উচিত, যিয়ে আটাইতকৈ ভাল পৰিণাম বা ফল দিয়ে। ই আমি কৰা কর্মবোৰৰ স্বৰূপ বা প্ৰকৃতিৰ লগত জড়িত নহয়। ইয়াত ফল বা পৰিণামে উপায়ক বিচাৰ কৰে বা তাৰ ন্যায্যতা প্ৰদান কৰে।

যিহেতু শুদ্ধ আৰু ভুলৰ মান সাধাৰণতে চলিত নৈতিক আইন বা নিয়ম হ'ব নোৱাৰে, সেয়ে, নৈতিক দার্শনিকসকলে আমাক বিকল্প মানৰ এক ভিন্ন প্ৰকাৰ আগবঢ়াইছে। কিন্তু, সাধাৰণতে তেওঁলোকৰ দৃষ্টিভংগী দুই প্ৰকাৰৰ— 1) কর্তব্যমূলক আৰু 2) উদ্দেশ্যমূল মতবাদ।

যদিও কর্তব্যমূলক আৰু উদ্দেশ্যমূলক দুয়োটা মতবাদেই আদর্শনিষ্ঠ নীতিবিজ্ঞানৰ অন্তর্গত; কর্তব্যমূলক মতবাদে, উদ্দেশ্যমূলক মতবাদে স্বীকাৰ কৰা বিষয়বোৰক অস্বীকাৰ কৰিছে। সেইকাৰণে, সিহঁতৰ মাজত থকা পার্থক্যবোৰক আমি জনাটো উচিত। উভয়ৰ মাজৰ পার্থক্যক জনাৰ পূৰ্বে আমি কর্তব্যমূলক আৰু উদ্দেশ্যমূলক মতবাদৰ বিভিন্ন প্ৰকাৰবোৰৰ বিষয়ে চমুকৈ আলোচনা কৰিবই লাগিব।

দুই প্ৰকাৰৰ কর্তব্যমূলক মতবাদ ঃ কর্তব্যমূলক মতবাদ প্ৰধানকৈ দুই প্ৰকাৰৰ। যেনেঃ 1) ক্ৰিয়াজনিত কর্তব্যমূলক মতবাদ আৰু (Act deontoloty), 2) বিধি বা আইনজনিত কর্তব্যমূলক মতবাদ (Rule deontology)। ক্ৰিয়াজনিত কর্তব্যমূলক মতবাদ ঃ এই মতবাদে দৃঢ়তাৰে পোষণ কৰে যে, বাধ্যবাধকতাৰ মৌলিক বিচাৰসমূহ সম্পূর্ণৰূপে বিশেষ (Particular) শ্ৰেণীৰ হয়। উদাহৰণস্বৰূপে ঃ "এই পৰিস্থিতিত আমি এনেধৰণৰ কিবা-কিবি কৰাটো উচিত" আৰু "আমি সদায় আমাৰ প্ৰতিশ্ৰুতি ৰক্ষা কৰাটো উচিত"ৰ দৰে সাধাৰণ বচনবোৰ প্ৰস্তুত কৰাটো উচিত"ৰ দৰে সাধাৰণ বচনবোৰ প্ৰস্তুত নাথাকে, এইবোৰ অপ্ৰয়োজনীয়; অন্যথা এইবোৰো বিশেষ বিচাৰবোৰৰ পৰাই নিঃসৃত হয়।

এই ক্ৰিয়াজনিত কর্তব্যমূলক মতবাদ পুনৰ দুটা ভাগত বিভক্ত হৈছে— চৰম কর্তব্যমূলক মতবাদ আৰু নৰম কর্তব্যমূলক মতবাদ। চৰম কর্তব্যমূলক মতবাদ অনুসৰি, নিজৰ নাইবা জগতৰ বাবে অমঙ্গলৰ ওপৰত শ্ৰেয়ৰ সর্বশ্ৰেষ্ঠ সন্তুলন কিহে সক্ৰিয় কৰিব, তাৰ পর্য্যবেক্ষণ নকৰাকৈ আৰু কোনো আইনৰ আবেদন অবিহনেই শুদ্ধ আৰু বাধ্যতামূলক কর্ম কোনো

সুখৰ সর্বশ্রেষ্ঠ সন্তুলোন। কিন্তু, জি.ই.মুৰ আৰু ৰাচ্ডেল্ৰ দৰে কিছুমান উপযোগীতাবাদী সুখবাদী নহয়, সেয়ে, তেওঁলোকক 'আদর্শ' উপযোগীতাবাদী বুলিও কোৱা হয়। সি বাধ্যবাধকতাৰ উদ্দেশ্যমূলক মতবাদৰ এক নিশ্চিত প্রকাৰ, আৰু ই প্রমূল্যৰ যিকোনো বিশেষক মতবাদক পৰিণতি নঘটায়, যদিও এজন উপযোগীতাবাদীয়ে প্রমূল্যৰ কেতবোৰ বিশেষ মতবাদক স্বীকাৰ কৰিবই লাগিব।

মনস্তাত্বিক অহংবাদ ঃ নৈতিক অহংবাদে মনস্তাত্বিক অহংবাদক পূর্বতেই মানি লয়। মনস্তাত্বিক অহংবাদৰ মতে, আমাৰ প্রত্যেকেই নিজৰ সর্বশ্রেষ্ঠ শ্রেয়ক সুখ, আনন্দ, জ্ঞান, ক্ষমতা, আত্ম-উপলব্ধি আৰু এক সংমিশ্রিত জীৱন বিচাৰো। ইয়ে হৈছে সেই নীতিবিজ্ঞান, যাক বাট্লাৰে আস্রম-প্রেম বুলিছে আৰু ফ্রুডিয়ানচে অহং বুলিছে। ইয়াত 'আত্ম-প্রেম' নাইবা 'অহং' হৈছে মানৰ প্রকৃতিৰ মৌলিক নীতি বা নিয়ম।

১০.৫ কর্তব্যমূলক আৰু উদ্দেশ্যমূলক নৈতিকবিজ্ঞানৰ মাজৰ পার্থক্য

1) কর্তব্যমূলক মতবাদসমাহ প্রধানকৈ এক আচৰণৰ শুদ্ধতাৰ আন্তৰিক গুণৰ লগত জড়িত। উদ্দেশ্যমূলক মতবাদে আচৰণৰ পৰিণতি বা ফলৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি ভাল বা বেয়াৰ ওপৰত জোৰ দিয়ে। কর্তব্যমূলক মতবাদ নীতিবিজ্ঞানৰ প্রতি এক অভিগমন, যি প্রধানকৈ কর্মৰ পৰিণতি শুদ্ধ নাইবা ভুলত গুৰুত্ব আৰোপ কৰাতকৈ কেতবোৰ কর্মৰ অন্তৰালত অভিপ্রায়সমূহ শুদ্ধ নাইবা ভুলৰ সৈতেহে জড়িত। উদ্দেশ্যবাদৰ মূলত এক কর্মৰ ফল বা পৰিণতিৰ লগত সম্পর্ক থাকে। ই অতীত অভিজ্ঞতাৰ পৰীক্ষা-নিৰীক্ষাক জড়িত কৰে, যাতে ই বর্তমান কর্মৰ পৰিণতি বা ফলত বিচাৰি উলিয়াব পাৰে। উদাহৰণস্বৰূপে ঃ এটা নির্দিষ্ট কর্মৰ পৰা কিমান সামগ্রিক সুখ নিঃসৃত কৰিব পাৰি আৰু কিমান দুখ প্রতিহত কৰিব পাৰিৰ ওপৰত নির্ভৰ কৰি উপযোগীতাবাদে ভাল বা বেয়া হিচাপে এটা কর্মৰ পৰিমাপ কৰে।

2) এটা উদ্দেশ্যমূলক মতবাদে কয় যে নৈতিকভাৱে শুদ্ধ, ভুল, বাধ্যতামূলক ইত্যাদিৰ মৌলিক আৰু চৰম বৈশিষ্ট্য নাইবা মান হৈছে অ-নৈতিক প্রমূল্য। ইয়াত 'অ-নৈতিক' মানে হৈছে এটা কর্ম নাইবা কর্মৰ নীতি বা আনি শুদ্ধ হয়, যদিহে ই সম্ভৱতঃ যিকোনো পর্যাপ্ত বিকল্পতকৈ অমঙ্গলৰ ওপৰত শ্রেয়ৰ এক সর্বশ্রেষ্ঠ সন্তুলন উৎপন্ন কৰে বা উৎপন্ন কৰিবলৈ চেষ্টা কৰে। কিন্তু কর্তব্যমূলক মতবাদীসকলে নুই কৰে যে শুদ্ধ, বাধ্যতামূলক আৰু নৈতিকভাৱে শ্রেয় সামগ্রিকভাৱে (প্রত্যক্ষভাৱেই হওঁক বা পৰোক্ষভাৱেই হওঁক) অনৈতিক শ্রেয়ৰ এক কার্য। তেওঁলোকে সাব্যস্ত কৰে যে, কর্মৰ ভাল বা বেয়া ফলৰ বাহিৰেও এটা কর্মক বা নীতিক শুদ্ধ নাইবা বাধ্যতামূলক কৰাত অন্যান্য বহুতো বিবেচনা আছে। সিহঁতে নিজে নিজেই প্রমূল্যতকৈ কর্মৰ নির্দিষ্ট বৈশিষ্ট্যবোৰ অস্তিত্বশীল কৰি তোলে। উদাহৰণস্বৰূপে ঃ প্রতিশ্রুতি বজাই ৰখা সত্যটো ঈশ্বৰ নাই ৰাষ্ট্রৰ দ্বাৰা দিয়া আদেশ।

১০.৬ সমালোচনাত্মক মূল্যাকংন

কর্তব্যমূলক মতবাদসমূহক মূলতঃ দুটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছে— ক্রিয়াজনিত কর্তব্যমূলক মতবাদ (Act-deontology) আৰু নীতিজনীত কর্তব্যমূলক মতবাদ (Rule-deontology)। ক্রিয়াজনিত মতবাদৰ আকৌ দুটা ৰূপ আছে চৰম আৰু নৰম দৃষ্টিভংগী। দুয়োটা ৰূপেই সন্তোষজনক নহয়। চৰম দৃষ্টিভংগীয়ে কয় যে বিশেষ বিচাৰবোৰ মৌলিক আৰু যিকোনো সাধাৰণ নীতি সিহঁতৰ পৰা নিঃসৃত কৰিব পাৰি, ইয়াৰ বাহিৰে অন্য উপায় নাই। ই আমাক কোনো নিশ্চিত পথ-প্রদর্শনৰ নীতি আগবঢ়াব নোৱাৰে কিয়নো ই অন্তর্জ্ঞানবাদীসকলৰ দৰে কেতবোৰ 'অন্তর্জ্ঞান'ৰ দ্বাৰা নাইবা অস্তিত্ববাদীসকলৰ দৰে এক 'সিদ্ধান্ত'ৰ দ্বাৰা 'শুদ্ধ' কি তাক নির্দ্ধাৰণ কৰিবৰ বাবে এক প্রকাৰৰ পদ্ধতি আগবঢ়ায়।

এনেধৰণৰ স্বজ্ঞাজনিত শাখাবোৰৰ অস্তিত্বৰ বিপক্ষে নৃ-তাত্বিক আৰু মনস্তাত্বিক প্রমাণ থকা দেখা যায়, কাৰণ দৈনন্দিন অভিজ্ঞতাত দেখা যায় যে বিশেষ এক পৰিস্থিতিত ই সমর্থিত নহ'বও পাৰে। ইয়াৰ বাহিৰেও, অন্তর্জ্ঞানবাদ আধি-নীতিবিজ্ঞানমূলক সমস্যাৰ লগত জড়িত, কিয়নো তেওঁলোকে পোষণ কৰে যে 'ভাল' বা 'শ্রেয়' আৰু 'উচিত' আদি শব্দৰ দ্বাৰা নির্দেশ কৰা বৈশিষ্ট্যসমূহ সংজ্ঞাবিহীন, সৰল আৰু অবিশ্লেষণাত্মক।

ক্রিয়াজনিত কর্তব্যমূলক মতবাদৰ নৰম মতামতে 'স্বজ্ঞা'তকৈ 'সিদ্ধান্ত'ৰ দ্বাৰাহে 'শুদ্ধ কি?' তাক নির্দ্ধাৰণ কৰে। কিন্তু এই মতামতো সন্তোষজনক নহয়। ই আমাক 'পৰিস্থিতি'ক পথ-প্রদর্শক হিচাপে গ্রহণ কৰিবলৈ কয় আৰু সেই 'পৰিস্থিতি'ক আমি সতর্কতাৰে লক্ষ্য কৰিবই লাগিব। কিন্তু ইয়াৰ ওপৰত আৰু ক'বলৈ একো নাথাকে। আকৌ, ই জোৰ দিয়ে যে, এজন ব্যক্তিক পথ প্রদর্শন কৰিবলৈ একো নাথাকে, আৰু তেওঁ 'কি কৰিব' তাক সৰলভাৱেই পছন্দ নাইবা সিদ্ধান্ত ল'ব লাগে আৰু তেওঁ ইয়াক নির্বাচন কৰাৰ দ্বাৰাই তেওঁৰ কর্মক শুদ্ধ প্রমাণিত কৰিব লাগে।

নীতিজনিত কর্তব্যমূলক মতবাদো সমালোচনা মুক্ত নহয়। নীতিজনিত কর্তব্যমূলক মতবাদীসকলে পোষণ কৰে যে "আমি সদায় সত্য ক'ব লাগে"ৰ দৰে এক বা একাধিক নীতিৰে শুদ্ধ আৰু ভুলৰ মান গঠিত হয়। ইয়াত, মূল আপত্তি হ'ল এই যে কোনো ধৰণৰ নীতি গঠন কৰিব নোৱাৰি, যিয়ে, নীতিসমূহৰ মাজত বিৰোধক স্বীকাৰ নকৰে। ব্যক্তিবিশেষে ক'ব পাৰে যে ইহঁতৰ অন্তর্নিহিত হৈ থকা সকলো অনিবার্য ব্যতিক্রম থাকিব পাৰে, যাতে সিহঁতৰ কোনো ব্যতিক্রম নাথাকে। কিন্তু, এই কথা স্বীকাৰ কৰিবই লাগিব যে কোনো কর্তব্যমূলক মতবাদে আমি প্রকৃততে কি কৰিব লাগেৰ বিষয়ে এক বিৰোধহীন আৰু ব্যতিক্রম মুক্ত বাস্তৱ নীতিৰ পদ্ধতি আগবঢ়াব পৰা নাই।

এজন নীতিজনিত কর্তব্যমূলক মতবাদী, ডব্লিউ. ডি. ৰ'জ (W.D.Ross)য়ে প্রকৃত কর্তব্য আৰু দেখাত কর্তব্য যেন লগাৰ মাজত পার্থক্য নিৰূপণ কৰিছে।

১০.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

কর্তব্যমূলক আৰু উদ্দেশ্যমূলক নীতিবিজ্ঞানৰ বিষয়ে গুৰুত্বপূর্ণ দিশসমূহ—

- কর্তব্যমূলক নীতিবিজ্ঞানে এটা সাধাৰণ মতবাদৰ যোগান ধৰে, যিয়ে আমাক কয় আমি কিদৰে জীয়াই থকা উচিত। ই আমাক কয় যে কোনবোৰ বস্তুৰ কি নৈতিক গুণ আছে, তাক কেনেকৈ বিচাৰি উলিয়াব পৰা যায়, যাতে ই নীতিবিজ্ঞানৰ এক গাঁথনি আগবঢ়াব পাৰে।
- কর্তব্যমূলক আৰু উদ্দেশ্যমূলক দুয়োটায়ে আদর্শনিষ্ঠ নীতিবিজ্ঞানৰ বিষয়।
- কর্তব্যমূলক মতবাদ অনুযায়ী, যিবোৰ কর্ম আন্তৰিকভাৱে ভাল বা বেয়া, অর্থাৎ নিজে নিজেই ভাল বা বেয়া, তাক ফল বা পৰিণতিৰ কথা নভবাকৈয়ে সম্পন্ন কৰাটো উচিত বা অনুচিত।
- 'Deontology' শব্দটো গ্রীক শব্দ 'deon' যাৰ অর্থ 'duty' আৰু 'logos', যাৰ অর্থ 'science' নাইবা 'study'। অর্থাৎ 'deontology'ৰ অর্থ হ'ল 'science of duty'— 'কর্তব্যৰ বিজ্ঞান' নাইবা 'কর্তব্যৰ অধ্যয়ন'। কর্তব্যমূলক নীতিবিজ্ঞান এজন নৈতিক অভিকর্তাই সম্পাদন কৰা কর্মৰ সৈতে জড়িত।
- নীতিবিজ্ঞানত উদ্দেশ্যমূলক মতবাদৰ মতে, আমি এনে ধৰণৰে কর্ম কৰা উচিত, যিয়ে সর্বশ্রেষ্ঠ ফল বা পৰিণাম কঢ়িয়াই আনে।
- কর্তব্যমূলত মতবাদ প্রধানকৈ দুটা— 1) ক্রিয়াজনিত কর্তব্যমূলক মতবাদ আৰু 2) নীতিজনিত কর্তব্যমূলক মতবাদ।
- উদ্দেশ্যমূলক মতবাদ তিনি প্রকাৰৰ— 1) নৈতিক অহংবাদ, 2) নৈতিক সার্বিকতাবাদ বা উপযোগীতাবাদ আৰু 3) মনস্তাত্বিক অহংবাদ।

১০.৮ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্রন্থ ঃ

1) পাঠ্যপুথি প্রস্তুতি সমন্বয় সমিতি, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় —*নীতিশাস্ত্র*
2) সেনগুপ্ত, ব্যানার্জী পাব্‌লিশার্স —*নীতিবিজ্ঞান*
3) শৈলেন বৰকাকতি —*নীতিশাস্ত্র*
4) অঞ্জলি দেৱী —*নীতিবিদ্যা*
5) ড^{0} জ্যোৎস্না ভট্টাচার্য্য —*নীতিবিজ্ঞান*

প্রশ্ন নং ৬ ঃআদর্শনিষ্ঠ নীতিবিজ্ঞান আৰু প্রয়োগিক নীতিবিজ্ঞানৰ মাজত কিবা সম্পর্ক আছেনে?

(খ) চমু প্রশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

প্রশ্ন নং ১ ঃনৈতিক অহংবাদক চমুকৈ ব্যাখ্যা কৰক।

প্রশ্ন নং ২ ঃউপযোগীতাবাদৰ প্রধান দিশসমূহৰ বিষয়ে লিখক।

প্রশ্ন নং ৩ ঃকর্মজনিত কর্তব্যমূলক মতবাদ আৰু নীতিজনিত কর্তব্যমূলক মতবাদৰ মাজত পার্থক্য নির্ণয় কৰক।

প্রশ্ন নং ৪ ঃবর্ণনামূলক আৰু আদর্শমূলক নীতিবিজ্ঞানৰ মাজত পার্থক্য নির্ণয় কৰক।

প্রশ্ন নং ৫ ঃমনস্তাত্বিক অহংবাদৰ বিষয়ে চমুকৈ আলোচনা কৰক।

(গ) ৰচনাধর্মী প্রশ্ন (উত্তৰ প্রায় ৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত)

প্রশ্ন নং ১ ঃকর্তব্যমূলক নৈতিক মতবাদ কি? সমালোচনাসহ কর্মজনিত আৰু নীতিজনিত কর্তব্যমূলক মতবাদ দুয়োটাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্রশ্ন নং ২ ঃউদ্দেশ্যমূলক নীতিবিজ্ঞান কি? কর্তব্যমূলক নীতিবিজ্ঞানৰ পৰা ই কিদৰে পৃথক?

প্রশ্ন নং ৩ ঃকর্তব্যমূলক নীতিবিজ্ঞান কি? ই কিদৰে উদ্দেশ্যমূলক নীতিবিজ্ঞানৰ পৰা পৃথক?

প্রশ্ন নং ৪ ঃউদ্দেশ্যমূলক আৰু কর্তব্যমূলক নীতিবিজ্ঞানৰ মাজত পার্থক্যৰ বিচাৰ কৰক।

প্রশ্ন নং ৫ ঃউদ্দেশ্যমূলক নীতিবিজ্ঞান কি? উদ্দেশ্যমূলক নীতিবিজ্ঞানৰ বিভিন্ন ধৰণৰ মতবাদসমূহ আলোচনা কৰক।

প্রশ্ন নং ৬ ঃকর্তব্যমূলক আৰু উদ্দেশ্যমূলক দুয়োটা নীতিবিজ্ঞানৰে এক সমালোচনাত্মক আলোচনা দাঙি ধৰক।

* * * * *

অখণ্ডতা ৰক্ষা কৰাটো শক্তিশালী, উন্নত আৰু সমৃদ্ধ ৰাষ্ট্ৰ গঠনৰ বাবে অপৰিহাৰ্য বুলি বিবেচিত হোৱাই ভূমিক অৰ্থৰ সমাৰ্থক বুলি উল্লেখ কৰাৰ যুক্তিযুক্ততা প্ৰদান কৰে।

কৌটিল্য ঃ চানক্য আৰু বিষ্ণুগুপ্তা হিচাপে জনাজাত। তেওঁৰ ৰচিত গ্ৰন্থসমূহ হ'ল অৰ্থশাস্ত্ৰ।

অৰ্থশাস্ত্ৰকাৰ কৌটিল্যই ধৰ্ম আৰু কামতকৈ অৰ্থক অধিক প্ৰাধান্য দিছিল। ধৰ্ম আৰু কাম এই দুই পুৰুষাৰ্থৰ সাধনৰ বাবে অৰ্থইহে মানুহক সমৰ্থ কৰি তোলে। অৰ্থাৎ অৰ্থই সবাৰ্থসিদ্ধি ঘটায়। সেয়েহে অৰ্থক উপায় আৰু লক্ষ্য এই দুয়োটা অৰ্থতে গ্ৰহণ কৰা হয়। কিন্তু কৌটিল্যই সুস্পষ্টকৈ উপায় আৰু লক্ষ্যৰ ৰূপত অৰ্থৰ দুটা দিশৰ পাৰ্থক্য দণ্ডি ধৰা নাই। অন্য এক ধৰণে আগবঢ়োৱা ব্যাখ্যা অনুযায়ী লক্ষ্যৰ ৰূপত অৰ্থ হ'ল এনে এক বস্তু যি মানুহক সুখ প্ৰদান কৰে। আনহাতে উপায় হিচাপে অৰ্থ হ'ল সম্পদ। ধৰ্ম আৰু কামতকৈ অৰ্থক কৌটিল্যই ওপৰত স্থান দিয়াটোৱে এইটো নুবুজায় যে তেওঁৰ মতে অবাধিত ভাৱে সকলো বিচাৰ বিবেচনা বাদ দি কেৱল সম্পদ আহৰণ কৰাটোহে মানুহৰ উদ্দেশ্য হ'ব লাগে। তেওঁৰ মতে সম্পদ আহৰণ নিঃচৰ্ত নহয়। সম্পদ নৈতিকভাৱে আহৰণ কৰিব লাগিব আৰু তেতিয়াহে অৰ্থই সুখ প্ৰদান কৰিব পাৰিব। গতিকে সম্পদ মাত্ৰেই কল্যাণকাৰী নহ'ব পাৰে। অন্যায়ভাৱে আহৰণ কৰা সম্পদে আনৰ পৰা ভয় মাতি আনে। শোষণ, লুণ্ঠন অথবা বঞ্চনা কৰি আহৰণ কৰা সম্পদ অৰ্থ নহয়, ইয়াক অনৰ্থ বুলিহে উল্লখ কৰা হৈছে।

অৰ্থৰ ধাৰণাৰ ব্যাখ্যা আগবঢ়াই সাম্প্ৰতিক কালৰ এজন উল্লেখনীয় দাৰ্শনিক জে. এন. মহান্তিয়ে অৰ্থৰ ধাৰণাৰ অৰ্থবহ ব্যাখ্যা আগবঢ়াইছে। তেওঁ উল্লেখ কৰিছে যে, 'অৰ্থ' শব্দটোৱে বহুবিলাক তাৎপৰ্য বহন কৰে যেনে কৰ্ম, সুবিধা, লাভ উপযোগিতা, পুৰস্কাৰ, প্ৰাপ্তি, সম্পত্তি, ধন, বস্তুও দাৰ্শনিক আলোচনা ক্ষেত্ৰত অধিক প্ৰাসঙ্গিকভাবে উদ্দেশ্য বা তাৎপৰ্য। কৌটিল্যৰ অৰ্থশাস্ত্ৰত উল্লেখ থকা অথচ বহলভাৱে বিবেচিত নোহোৱা কিছুমান তাৎপৰ্যপূৰ্ণ তথ্য মহান্তিয়ে নতুনকৈ দাঙি ধৰিছে। কৌটিল্যই উল্লেখ কৰিছিল যে অৰ্থ মানুহৰ বৃত্তি বা জীৱিকা। তেওঁ আকৌ উল্লেখ কৰিছে যে অৰ্থৰ মনুষ্যৱৰ্তীভূমি। তৃতীয়টো চানক্যসূত্ৰত উল্লেখ কৰা হৈছে যে অৰ্থৰ আধাৰ হ'ল ৰাজ্য অৰ্থাৎ সমাজ আৰু শাসন থকা এক ভূখণ্ড (অৰ্থয্য মূলয়)। দ্বাদশ চানক্যসূত্ৰত তাৎপৰ্যপূৰ্ণভাৱে উল্লেখ কৰা হৈছে যে অৰ্থৰ মূল হ'ল কাৰ্য। (অৰ্থমূলম কাৰ্য্যম্) গতিকে অৰ্থ আহৰণ কৰিবলৈ হ'লে অনিবাৰ্যভাৱে কাৰ্যত প্ৰবৃত্ত হ'ব লাগিব । কিন্তু কাৰ্য কেতিয়া আৰু কেনেকৈ কৰিব লাগিব সেই বিষয়ওে সতৰ্ক হ'ব লাগিব। সময় আৰু সুবিধা বুজিহে কাৰ্য সম্পাদন কৰিব লাগিব। নিজৰ অভিজ্ঞতা আৰু সুবিবেচনা প্ৰয়োগ কৰি কাৰ্য সমাধা কৰিব লাগিব। এই সকলোখিনি বিবেচনা কৰিলে এইটো ওলাই পৰে যে পুৰুষাৰ্থ হিচাপে অৰ্থ হ'ল বহুবিলাক সম্ভাব্য লক্ষ্যৰ পাৰস্পৰিক সম্পৰ্কযুক্ত আৰু উন্নয়নমুখী এক জটিল প্ৰক্ৰিয়া।

গতিকে অৰ্থই কেৱল ধন বা সম্পদ আহৰণ কৰাটোকে নুবুজায়। ইয়াৰ তাৎপৰ্য অধিক গম্ভীৰ। ই এক প্ৰকাৰৰ আত্ম উপলব্ধিত প্ৰয়োজনীয়তা আনি দিয়ে। এনে আত্ম উপলব্ধি বহুবিলাক ধাৰণাৰ সমাহাৰ ঘটে। তাৰ ভিতৰত অৰ্থ আহৰণ কৰা ব্যক্তিজন যে এখন ৰাজ্যৰ প্ৰজা বা এক ৰাষ্ট্ৰৰ নাগৰিক, তেওঁ যে এক সমাজৰো অন্তৰ্ভুক্ত য'ত তেওঁ আন আন প্ৰজা অথবা নাগৰিকসকলৰ লগত বাণিজ্যিক আৰু বিত্তীয় অনুষ্ঠান সমূহ আৰু ব্যৱস্থাসমূহ, যেনে— ক্ৰয় আৰু বিক্ৰয়, মুদ্ৰা, বিনিময় আৰু মূল্য ইত্যাদি তথা জীৱিকাৰ বাবে কৰা পৰিশ্ৰম ইত্যাদিৰ দ্বাৰা পাৰস্পৰিক সম্পৰ্কৰে

প্ৰশ্ন নং ৩ ঃতলত উল্লেখ কৰা কোনটো অর্থৰূপী পুৰুষার্থৰ আহৰণত প্ৰয়োজন নহয়?

ক) বাণিজ্যিক অনুষ্ঠান খ) ভূমি

গ) ভৰিষ্যতৰ প্ৰয়োজনীয়তাৰ পূৰ্বাবলোকন ঘ) দেৱতাৰ উপাসনা

.....

প্ৰশ্ন নং ৪ ঃচার্বাক সকলে অর্থক জীৱনৰ লক্ষ্য হিচাপে গ্ৰহণ কৰিছেনে?

.....

প্ৰশ্ন নং ৫ ঃকৌটিল্যই ধর্মতকৈ অর্থৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়ে নেকি? (৩০টা শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

.....

.....

১১.৪ কাম

'কাম' শব্দটো বহুবিলাক অর্থত ব্যৱহৃত হয়। তাৰ ভিতৰত কাম, ইচ্ছা, বাঞ্ছা তথা নিজৰ ইচ্ছাৰ দ্বাৰ প্ৰেৰিত হোৱা ইত্যাদি অন্যতম। বহল অর্থত কাম শব্দই সকলো ইচ্ছাক সামৰি লয়। সংকীর্ণ অর্থত ই যৌন সংভোগৰ ইচ্ছাক বুজায়। কাম পুৰুষার্থক বিষয়বস্তু হিচাপে লোৱা বাৎসায়নৰ কাম সূত্ৰত এই দুয়োটা অর্থতেই কামক গ্ৰহণ কৰা হৈছে। ইয়াৰ এটা সূত্ৰত (1.2.11) কামক ইন্দ্ৰিয় আৰু বিষয়ৰ সম্পূর্ণ সমাজস্যপূর্ণ সম্বন্ধ বুলি সংজ্ঞা নিৰূপন কৰা হৈছে। ইয়াৰ পৰৰ্বতী সূত্ৰটোত (1.2.12) স্পর্শ সংবেদনক প্ৰাধান্য দি কোৱা হৈছে যে স্পর্শৰ যোগেদি লাভ কৰা সুখৰ অনুভুতিয়েই কামৰ উৎকৃষ্ট নিদর্শন। পুৰুষার্থ হিচাপে কাম'ই কেৱল ইন্দ্ৰিয়জ সুখৰ কামনাক নুবুজায়। ই তাতকৈ উচ্চ পর্যায়ৰ চেতনাকো সূচিত কৰে। ইয়াৰ অৱস্থান অর্থতকৈ ওপৰত কাৰণ অর্থৰ যোগেদি যি আহৰণ কৰা যায় সি নিজেই লক্ষ্যমাত্ৰ নহয় বৰং আন লক্ষ্যৰ সাধন বা উপায়হে। কিন্তু কামৰ ক্ষেত্ৰত যি ইচ্ছা কৰা যায় সেয়ে লক্ষ্যও। নিম্ন পর্যায়ত কাম হ'ল সুখ ভোগৰ বাসনা, কিন্তু ই উচ্চ পর্যায়ৰ আকাংক্ষালৈ উন্নিত হয়। ই জৈৱিক প্ৰেমৰ পৰা আধ্যাত্মিক প্ৰেমলৈ গতি কৰে। প্ৰেমে আত্মবলিদান ৰূপ লয়। আন এক দিশত ই নন্দনতাত্ত্বিক অভিজ্ঞতা আৰু অনুভৱৰ বাবে মানুহক উৎসাহিতআৰু প্ৰেৰিত কৰে। সাহিত্য সংগীত আদি নানান কলাৰ সৃষ্টি আৰু আস্বাদন ইয়াৰেই প্ৰতিফলন। অৱশ্যে শান্ত ৰসৰ প্ৰকৃত অনুভৱ মোক্ষৰ পর্যায়তহে সম্ভৱ হয়। সেইদৰে মোক্ষত প্ৰাপ্ত কৰা ঐক্যৰ পৰিৱর্তে ইয়াত ব্যক্তিৰ ভিন্ন অস্তিত্বৰ অনুভৱহে থাকে। কামক একমাত্ৰ পূৰুষার্থ বুলি চার্বাকসকলে মত পোষণ কৰিছে। তেওঁ অপৰিশোধিত সুখবাদক অগ্ৰাহ্য কৰিছে আৰু অর্থ, ধর্ম আৰু কামৰ সমন্বিত আহৰণৰ পোষকতা কৰিছে। তেওঁৰ মতে ধর্মক পৰিত্যাগ কৰি বা ইয়াৰ বিৰুদ্ধে গৈ কামক আহৰণ কৰাটো গ্ৰহণযোগ্য নহয়। তেওঁ উচ্চ পর্যায়ৰ আনন্দৰ অনুভুতিক উচ্চ স্থান দিছে আৰু চৌষষ্ঠিটা কলাৰ সাধনৰ যোগেদি ইয়াক প্ৰাপ্ত কৰাৰ উপায় উল্লেখ কৰিছে।

১১.৫ ধর্ম

'ধর্ম' শব্দটো বিধি, কর্তব্য, ন্যায়পূর্ণতা ইত্যাদি বিভিন্ন অর্থত ব্যৱহাৰ হয়। পুৰুষার্থৰ ৰূপত ধর্মই নৈতিক প্রমূল্যক নির্দেশ কৰে যি মৌলিক আৰু নিজেই নিজৰ ভিত্তি বা আধাৰ। ধর্মক ব্যাখ্যা কৰিব পৰা যায় কিন্তু বেলেগ যুক্তি আগবঢ়াই ইয়াক সমর্থন কৰিব নোৱাৰি অর্থাৎ ই আধাৰমূলক (foundational)।

অর্থ আৰু কাম প্রাপ্তিৰ বাবে প্রয়াস কৰা ব্যক্তি যেতিয়া ধর্ম পালনৰ পথত অগ্রসৰ হয়, তেওঁ অধিক গভীৰ আর্দশ দিশত অগ্রসৰ হয়। ধর্ম সাধন কৰিবলৈ যোৱা ব্যক্তিৰ নিজস্ব আৰু সামাজিক এই দুয়োধৰণৰ দায়িত্ব আৰু কর্তব্য আহি পৰে। ধর্ম পালনৰ প্রাৰম্ভিক পর্যায়ত স্বার্থ সম্বলিত ইচ্ছাৰ দ্বাৰা প্রেৰিত হোৱা যায়। কিন্তু পাছত কামনাশূন্য কর্তব্যপালনৰ পর্যায়লৈ গতি কৰা যায়। কিবা ফল আকাংক্ষা কৰি যজ্ঞাদি বৈদিক কর্ম অনুষ্ঠান পালন কৰাটো ধর্মৰ এক প্রাৰম্ভিক পর্যায়ৰূপে বিবেচিত হয়। কিন্তু ধর্মৰ স্বৰূপ তেনে ধৰণৰ নহয়।

ধর্মই আমাৰ নৈতিক আৰু সামাজিক জীৱনৰ প্রমূল্যক প্রতিফলিত কৰে। ধর্মক আমি কর্তব্যৰ সমষ্টি বা সমন্বয় ৰূপে দাঙি ধৰিব পাৰো। ধর্ম হ'ল নিজৰ সমাজ বা সম্প্রদায়ৰ নৈতিক আদর্শক গ্রহণ কৰা আৰু সমাজে নির্ধাৰণ কৰি দিয়া কর্তব্য আৰু দায়িত্বসমূহ পালন কৰাটো। নিজৰ পৰিয়াল, সমাজ তথা ৰাষ্ট্রৰ প্রতি আৰু উপাস্য দেৱী দেৱতাসকলৰ প্রতি থকা কর্তব্য পালন কৰাটো ধর্মৰ অন্তর্ভুক্ত। ধর্ম পালন হ'ল নিজকে সংযত আৰু নিয়ন্ত্রিত কৰা। কামনা বাসনা সমূহৰ বশ নহৈ সেইবিলাক সমাজ আৰু নৈতিকতাৰ দ্বাৰা নির্ধাৰিত পন্থাৰে নিয়ন্ত্রণলৈ অনা। এফালে ই সংযম আৰু নিজকে নিয়ন্ত্রিত কৰাটোকে পোষকতা কৰে আৰু আনফালেদি ই সামাজিক দায়িত্ব তথা ভূমিকা পালনক সূচায়। ই সদ্‌গুণসমূহ আয়ত্ব কৰাত উৎসাহিত কৰে। কিছুমান সদ্‌গুণ ব্যক্তিৰ আত্মসংশোধনৰ প্রতি নির্দেশিত, যেনে— শুচি অর্থাৎ পৰিচ্ছন্নতা, দান ইত্যাদি। আনহাতে কিছুমান সদ্‌গুণে উচ্চ আৰু ব্যাপক দৃষ্টিভংগীৰ পোষকতা আনি দিয়ে, যেনে— সমত্ব আৰু কৰুণা। কামৰ পৰা ধর্ম পালনৰ প্রতি হোৱা উত্তৰণ হ'ল এজনৰ পৰিৱর্তে সকলো জীৱনৰ প্রতি প্রেম জাগ্রত কৰাৰ এটা প্রক্রিয়া।

ধর্মই মোক্ষ প্রাপ্তিৰ বাবে ব্যক্তিক প্রস্তুত কৰি তোলে। ধর্ম নিজই নিজৰ আধাৰ আৰু ভিত্তি। ধর্মক বেলেগ যৌক্তিক ভিত্তি নালাগে। সেয়েহে কোৱা হয় ধর্মৰতত্ত্ব লুকাই থাকে।

অর্থ, কাম আৰু ধর্ম এই তিনিটা পুৰুষার্থক একলেগে ত্রিবর্গ বুলি কোৱা হয়। এই তিনিটা পুৰুষার্থৰ পোষকতা কৰা দার্শনিকসকলক ত্রৈবর্গিক নামেৰে জনা যায়। কৌটিল্য আৰু বাৎসায়নক ত্রৈবর্গিক নামেৰে জনা যায়। কৌটিল্যই অর্থক সর্বোচ্চ স্থান প্রদান কৰিছে। অৱশ্যে অর্থ ধর্মৰ ভিত্তিত প্রতিষ্ঠিত হ'ব লাগে বুলিও তেওঁ উল্লেখ কৰিছে। বাৎসায়নৰ মতে তিনিওটা পুৰুষার্থৰ সাধন যি কৰিব পাৰিছে তেওঁ ইহলোকত আৰু পৰলোকত সর্বাধিক সুখী হ'বলৈ সমর্থ হ'ব। গতিকে তিনিওটা পুৰুষার্থৰ সমান আৰু সামঞ্জস্যপূর্ণ আহৰণে মানুহক আটাইতকৈ সুখী কৰি তোলে। যদি এই তিনিওটা লক্ষ্যৰ আহৰণ একে লগে সম্ভৱ হৈ উঠে তেন্তে যিকোনো দুটাৰ বাবে প্রযত্ন কৰিব লাগে। যদি সেইটোও সম্ভৱ নহয় তেন্তে যি কেনো এটাৰ বাবে প্রযত্নশীল

বৌদ্ধ মত ঃ বুদ্ধই মোক্ষক নির্বাণ বুলি উল্লেখ কৰিছে । নির্বাণৰ স্বৰূপ সম্পর্কে তেওঁ বিশদ ভাবে বর্ণনা নকৰিলেও তেওঁৰ অন্যান্ন উপদেশসমূহ আৰু তেওঁৰ জীৱনলৈ লক্ষ্য কৰিলে আমি বুজিব পাৰো যে নির্বাণ এনে এক অৱস্থা য'ত দুখ নাথাকে আৰু ইয়াক ইহ জগতত কর্ম, জ্ঞান আৰু প্রচেষ্টাৰ যোগদি প্রাপ্ত কৰিব পাৰি। বৌদ্ধ দর্শনৰ অন্তর্গত বৈভাষিক দার্শনিক সম্প্রদায়ৰ মতে নির্বাণ হ'ল জ্ঞানমূলক মানসিক প্রক্রিয়াৰ এক শৃংখল য'ত দুখ নাথাকে। আনহাতে সৌত্রান্তিক দার্শনিক সম্প্রদায়ৰ মতে নির্বাণ হ'ল বিষয়বস্তু শূন্য জ্ঞানমূলক মানসিক প্রক্রিয়াৰ এক শৃংখল। এই দুয়োটা দার্শনিক সম্প্রদায়েই হীনযান ধর্মীয় সম্প্রদায়ৰ অন্তর্ভুক্ত। হীনযানৰ মুক্তিৰ ধাৰণা সংকীর্ণ। তেওঁলোকৰ মতে মানুহে কেৱল নিজৰ নির্বাণৰ বাবেহে যত্ন কৰিব লাগে। সকলোৰে মুক্তিৰ বাবে চেষ্টা কৰাটো আদর্শ ৰূপে তেওঁলোকে লোৱা নাই। তেওঁলোকৰ মতে নির্বাণ হ'ল এক দুখশূন্য নঞৰ্থক অৱস্থা, সদর্থকভাৱে তাত একো নাই। কিন্তু বুদ্ধৰ বহুবিলাক শিক্ষাৰ পৰা নির্বাণ এক আনন্দপূর্ণ সদর্থক অৱস্থাৰূপেহে প্রতীয়মান হয়। মহাযানীসকলৰ নির্বাণৰ আর্দশ ব্যাপক। তেওঁলোকে সকলোৰে মুক্তিৰ বাবে প্রয়াস কৰাৰ পোষকতা কৰে। বৌদ্ধ ভাববাদীসকলে নির্বাণক স্থায়ী সত্তা ৰূপে আত্মাৰ ধাৰণাৰ বিনাশ বা পৰিত্যাগ আৰু আত্মাৰ স্বৰূপ ক্ষণস্থায়ী চেতনাৰ শৃংখল ৰূপে উপলব্ধি কৰাতেই নিহিত থাকে বুলি উল্লেখ কৰিছে। শূন্যবাদীসকলে নির্বাণ আৰু সংসাৰ প্রকৃততে একেই বুলি উল্লেখ কৰিছে। দুয়োটাৰ বিভিন্নতা মাত্র দৃষ্টিকোণৰ বিভিন্নতা। পাৰমার্থিক দৃষ্টিকোণৰ পৰা নির্বাণ আৰু সংসাৰক শুন্যতা বা পৰমসত্তা বুলি ধৰা হয়। শুন্যতা বা পৰমসত্তাক ভিন্ন মত অনুসৰি বেলেগ বেলেগকৈ আলোচনা কৰা হয়।

জৈন মত ঃ জৈন দর্শনৰ মতে কর্মই আত্মাত প্রবেশ কৰি আত্মাক কলুষিত কৰাৰ বাবেই বন্ধন আহি পৰে। জ্ঞান আহৰণ কৰি সেই জ্ঞানৰ আলমত চেষ্টাৰ জড়িয়তে নতুন কর্মৰ আত্মাত প্রবেশ ৰোধ কৰিব পাৰি। ইয়াক কোৱা হয় সম্বৰ। ইয়াৰ লগতে আগৰে পৰা আত্মাত প্রৱেশ কৰা কর্মৰ ক্ষয় বা বিনাশ ঘটাৰ লাগিব। ইয়াক কোৱা হয় নির্জৰ। এনেকৈ কর্মক সম্পূর্ণৰূপে বিনাশ কৰি আত্মাৰ জ্ঞান আনন্দ আৰু শক্তিমান স্বৰূপক প্রাপ্ত কৰাটোৱেই মোক্ষ প্রাপ্তিৰ অৱস্থা। এই অৱস্থাত 'কেৱল জ্ঞান' বা অসীম জ্ঞান প্রাপ্ত কৰা যায় ।

বৈশেষিক আৰু ন্যায় দর্শনৰ মত ঃ বৈশেষিক দর্শনত মোক্ষ হ'ল দুখৰ সম্পূর্ণ বিনাশ। ই হ'ল আত্মাৰ প্রকৃত স্বৰূপক প্রাপ্ত কৰাটোকে বুজায়। আত্মা প্রকৃততে সকলো গুণৰ পৰা মুক্ত। চেতনাও আত্মাৰ আকস্মিক গুণহে। মোক্ষ হ'ল এক প্রকাৰৰ শূন্য বা ৰিক্ত অৱস্থা। সৎ আৰু অসৎ কর্মৰ ফল আত্মাত ধর্ম আৰু অধর্মৰ ৰূপত প্রবণতা ৰূপে বিদ্যমান হয়। ধর্ম, অধর্ম তথা আত্মাৰ আহৃত আকস্মিক গুণসমুহ বিনাশ কৰি দুখক সম্পূর্ণকৈ বিনাশ কৰাটোৱেই মুক্তি। বিহিত কর্ম আৰু তত্ত্ব জ্ঞান মুক্তিৰ বাবে সহায়ক। ন্যায় দর্শনেও বৈশেষিক দর্শনৰ মোক্ষৰ ধাৰণাক সমর্থন কৰে।

মীমাংসা দর্শনৰ মত ঃ পূর্ব মীমাংসা দর্শনত মোক্ষ হ'ল এক দুঃখশূন্য আৰু আকস্মিক গুণসমূহৰ পৰা মুক্ত এক অৱস্থা। ই ইচ্ছা, অনুভূতি, অভিজ্ঞতা আদিৰ পৰা মুক্ত এক অৱস্থা। জন্ম আৰু পুনর্জন্মৰ পৰা মুক্ত এই অৱস্থা স্বর্গ বা স্বর্গীয় সুখভোগ নহয় বৰং তাৰ ঊর্ধত।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১৮ ঃ ভাৰতীয় দর্শন সম্প্রদায়ে মোক্ষ সম্বন্ধে দিয়া ভিন্ন নামসমূহ কি?

.....

প্রশ্ন নং ১৯ ঃ ভাৰতীয় কোনটো দর্শন সম্প্রদায়ে মোক্ষ প্রাপ্তি এই জীৱনতে হয় বুলি মত দিয়ে?

.....

প্রশ্ন নং ২০ ঃ নির্বাণ প্রাপ্তিৰ বাবে জৈন সম্প্রদায়ে দিয়া পন্থাসমূহ কি কি?

.....

প্রশ্ন নং ২১ ঃ পোন প্রথমবাৰৰ বাবে 'শান্তৰস' শব্দটো কোনে ব্যৱহাৰ কৰে?

.....

প্রশ্ন নং ২২ ঃ ত্রৈবর্গিক আৰু চার্বাক দর্শনে মোক্ষ আদর্শত বিশ্বাস কৰেনে?

.....

প্রশ্ন নং ২৩ ঃ বৌদ্ধই নির্বাণৰ প্রকৃতি স্পষ্ট সম্পর্কে মত দিয়েনে?

.....

প্রশ্ন নং ২৪ ঃ হীনযান পন্থাই নির্বাণ প্রাপ্তিৰ সম্পর্কত মহাযান পন্থাৰ সৈতে একমত হয়নে?

.....

প্রশ্ন নং ২৫ ঃ জেন. এন. মহান্তিৰ মতে মোক্ষ লাভৰ পথ দুটা কি কি?

.....

১১.৭ চাৰি প্রকাৰৰ শাস্ত্র

ভাৰতীয় পৰম্পৰাত চাৰিটা পুৰুষার্থৰ লগত সম্পর্কযুক্ত চাৰি প্রকাৰৰ অধ্যয়নৰ বিষয় আছিল। সেইকেইটা হ'ল—

1/4 অর্থশাস্ত্র ঃ ই ৰাজনীতি আৰু অর্থনীতিৰ অধ্যয়ন।

2/4 কামসূত্র ঃ ই কাম আৰু কলাসমূহৰ সূত্র গ্রন্থ।

3/4 ধর্মশাস্ত্র ঃ ই নৈতিকাৰ অধ্যয়ন।

4/4 মোক্ষশাস্ত্র ঃ ই মুক্তি সম্পর্কীয় দার্শনিক অনুসন্ধান।

এই চাৰি প্রকাৰৰ অধ্যয়নৰ বিষয়ে এইটো নিশ্চিত কৰে যে চাৰিটা পুৰুষার্থ প্রাপ্তিৰ বাবে প্রণালীবদ্ধ প্রচেষ্টা আৰু বৌদ্ধিক প্রস্তুতিও যে আৱশ্যক সেই কথা উপলব্ধি কৰা হৈছিল আৰু অনুৰূপভাৱে বৌদ্ধিক পৰম্পৰাৰ সৃষ্টি হৈছিল ।

2) J. N. Mohanti : *Explomrtions in Philosophy*, Oxford University Press, New Delhi, 2001, Chapter IV.

3) Purusottam Bilimoria : *Classical Indian Philosophy*, Oxford University Press New Delhi, 2002 Chapters IV, & VII.

4) J. Prabhu & R. Sharma (ed.) : *India & Ethics*, Oxford University, New Delhi, 2008, Part-A,Chapter-III.

5) S. Gopalan : *Hindu Social Philosophy*, Wiley Eastern Limited, New Delhi, 1979.

১১.১০ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ সম্পদ আৰু ভূমি।

২নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ নুবুজায়।

৩নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ঘ) এজন ঈশ্বৰক উপাসনা কৰাৰ ওপৰতহে।

৪নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ নকৰে

৫নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ কৌটিল্যৰ মতে অর্থই সদ গুণ আৰু সুখৰ বিকাশ ঘটায়। অর্থাৎ ই সবার্থ সিদ্ধি ঘটায়।

৬নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ কাম অথবা ইন্দ্রিয় নিষ্ঠ আকাংক্ষা।

৭নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ বাৎসায়নে, কামসমূত্রৰ বাবে চার্বাক দর্শনৰ স্বসুখবাদক অস্বীকাৰ কৰে আৰু এই সময়তে সুখ, অর্থ আৰু গুণক মানৰ জীৱনৰ পৰম লক্ষ্য হিচাপে মানি লয়। তেওঁ মত দিয়ে যে অর্থ আৰু সুখক গুণৰ সৈতে একেদৰে গ্রহণ কৰা যায়। আৰু পৰম শ্রেয় বা শুভ উদ্ভৱ হ'ব যেতিয়া সুখ, অর্থ আৰু গুণৰ একেলগে থাকে।

৮নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ নহয়।

৯নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ চৌষষ্ঠি।

১০নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ নহয়।

১১নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ নৈতিক মূল্যতাৰ মৌলিক আৰু সংস্থাপনমূলক।

১২নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ কৌটিল্য আৰু বাৎসায়ন।

১৩নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ এজন ত্রৈবর্গিক সমর্থক হিচাপে বাৎসায়নে মত দিয়ে যে যেতিয়া অর্থ কাম আৰু ধর্মক একলেগে গ্রহণ কৰা হয় তেতিয়াই মানুহ এজনে ইহলোক আৰু পৰলোকত আহৰণ কৰাৰ পাছতো সর্বাধিক সুখী হ'বলৈ সমর্থ হ'ব।

১৪নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ নকৰে।

প্রশ্ন ৪ ঃ মোক্ষৰ ধাৰণাটো সংক্ষেপে ব্যাখ্যা কৰক।

প্রশ্ন ৫ ঃ ভাৰতীয় পৰম্পৰাত অর্থক পুৰুষার্থৰ এক প্রকাৰ হিচাপে কৰা ধাৰণাটোৰ ক্ষেত্রত চমুকৈ বক্তব্য আগবঢ়াওক।

প্রশ্ন ৬ ঃ মহান্তি আৰু কৌটিল্যৰ অর্থ সম্পর্কে ধাৰণাৰ মাজত পার্থক্য পোৱা যায়নে? ব্যাখ্যা আগবঢ়াওক।

প্রশ্ন ৭ ঃ ধর্মক মানুহে পৰম আদর্শ বা লক্ষ্য লৈ যোৱাৰ ক্ষেত্রত সহায় কৰেনে? চমুকৈ ব্যাখ্যা কৰক।

গ) ৰচনাধর্মী প্রশ্ন (৩০০-৫০০টা শব্দৰ ভিতৰত)

প্রশ্ন ১ ঃ অর্থ বুলিলে কি বুজা যায়? অর্থ সম্বন্ধে কৌটিল্যৰ ধাৰণা ব্যাখ্যা কৰক।

প্রশ্ন ২ ঃ কেনেকৈ জে. এন. মহান্তিয়ে অর্থৰ ধাৰণাটো ব্যাখ্যা কৰিছে আলোচনা কৰক।

প্রশ্ন ৩ ঃ পুৰুষার্থ হিচাপে কাম বা ইচ্ছাৰ উদ্দেশ্যক ব্যাখ্যা কৰক।

প্রশ্ন ৪ ঃ এটা নৈতিক আদর্শ হিচাপে ধর্মৰ স্বৰূপটো ব্যাখ্যা কৰক।

প্রশ্ন ৫ ঃ 'মোক্ষ' সম্বন্ধে ভাৰতীয় বিভিন্ন শাখাসমূহে দিয়া মতামতসমূহ আলোচনা কৰক।

* * * * *

নিয়মৰ অমান্য ফল স্বৰূপে শাস্তি অর্জন কৰে। ভাল কামৰ বাবে ভাল ফল পায়, আনহাতে অসৎ কর্মৰ বাবে সদায় বেয়া ফল পোৱা দেখা যায়। ন্যায়পৰায়ণতাৰ দাবীতেই অপৰাধীক শাস্তি দিয়া হয়। ন্যায় পৰায়ণতা অনুযায়ী শাস্তিৰ দুটা ৰূপ আছে— পৰিণাম সাপেক্ষ নীতিবিদ্যা (Teleological) আৰু আনটো পৰিণাম নিৰপেক্ষ নীতিবিদ্যা (deontological)। পৰিণাম সাপেক্ষ অনুযায়ী মানুহৰ ফল সদায় ভাল কর্মৰ ওপৰত নির্ভৰ কৰে। আনহাতে পৰিণাম নিৰপেক্ষ নীতিবিদ্যা মতে মানুহৰ ভাল কর্মৰ ওপৰত ফল নির্ভৰ নকৰে। পৰিণাম নিৰপেক্ষ দিশৰ পৰা প্রতিকাৰাত্মক মতবাদ আলোচনা কৰা হৈছে। আকৌ পৰিণাম সাপেক্ষ ফালৰ পৰা প্রতিৰোধক আৰু সংশোধনাত্মক মতবাদ আলোচনা কৰা হৈছে।

১২.৩ অপৰাধ আৰু শাস্তিৰ ধাৰণা

সাধাৰণ অর্থত কবলৈ হ'লে অপৰাধ হৈছে সমাজ বিৰোধী কার্যকলাপ। কিন্তু সকলো প্রকাৰৰ দোষ আকৌ অপৰাধ নহয়। যিবিলাক দোষ ৰাষ্ট্রৰ দ্বাৰা শাস্তিযোগ্য তাকেই অপৰাধ বুলি গণ্য কৰা হয়। উদাহৰণস্বৰূপে, অকৃতজ্ঞতা হ'ল পাপ। অকৃতজ্ঞতাৰ কাৰণে ৰাষ্ট্রই কোনো শাস্তি দিব নোৱাৰে। কিয়নো কোনোবাই যদি উপকাৰীৰ ওচৰত কৃতজ্ঞ নহয়, তেন্তে ৰাষ্ট্রই একো কৰিব নোৱাৰে, কিন্তু সমাজে নিশ্চয় এনে ব্যক্তিৰ নিন্দা কৰিব পাৰে। আনহাতে চুৰ কৰা হ'ল অপৰাধ কিয়নো ৰাষ্ট্রই চুৰ কৰিবলৈ নিষেধ কৰে আৰু চুৰিৰ কাৰণে শাস্তিও দিয়া হয়। ব্যাপক অর্থত, সমাজৰ পক্ষে ক্ষতিকৰ যিকোনো কার্যকে অপৰাধ বোলা হয়। আনহাতে সংকীর্ণ অর্থত, 'অপৰাধ' বুলি কলে সেই বোৰ আচৰণক বুজায়, যি ৰাষ্ট্র, সমাজ বা কোনো প্রতিষ্ঠানৰ আদেশ লংঘন কৰি অন্যায়ৰ সৃষ্টি কৰে।

অপৰাধৰ বাবে শাস্তি বিধান কৰা উচিত। ন্যায় পৰায়ণতাৰ দাবীতেই অপৰাধীক শাস্তি দিয়া হয়। মানুহৰ কর্মফল অনুযায়ী পুৰস্কৃত কৰা হয়। সৎ ব্যক্তি সৎ কার্যৰ বাবে পুৰস্কৃত হয়। একেদৰে অপৰাধীকও তেওঁৰ অপৰাধৰ বাবে শাস্তি প্রদান কৰা হয়। যেতিয়াই এজন মানুহে সামাজিক নিয়ম লংঘন কৰে তেতিয়া সমাজে অন্যায়কাৰিক শাস্তিবিধান কৰে। গতিকে শাস্তি হৈছে মানুহৰ আচৰণক নিয়ন্ত্রন কৰাৰ একমাত্র উপায়। সমাজৰ শান্তি-শৃংখলা সাব্যস্ত কৰাৰ উদ্দেশ্যে আইন অমান্যকাৰীক শাস্তি দি সমাজৰ অন্তর্গত মানুহৰ আচৰণক নিয়ন্ত্রন কৰাৰ ব্যৱস্থা কৰা হয়। অন্যায়কাৰীসকলে যদি শাস্তি নাপায়, তেওঁলোকক যদি সংযত কৰাৰ কোনো ব্যৱস্থা নাথাকিলহেঁতেন তেন্তে আমাৰ ন্যায় বোধৰ ক্ষেত্রত পীড়াদায়ক হোৱাৰ সম্ভাৱনা থাকে। সেয়েহে শাস্তি বিধানৰ প্রয়োজনীয়তা থাকিবই। শাস্তি সম্পর্কীয় বিভিন্ন মতবাদ আছে। এই শাস্তি সম্পর্কীয় মতবাদ সমূহ দুটা দিশত আলোচনা কৰা যায়— উপযোগিতা (Utilitarian) আৰু প্রতিকাৰাত্মক (Retributive)। উপযোগিতাবাদৰ ক্ষেত্রত অপৰাধীয়ে যাতে ভৱিষ্যতে আৰু ভুল নকৰে তাৰ বাবে শাস্তি দিয়া হয়। আনহাতে প্রতিকাৰাত্মক মতবাদ অনুযায়ী অপৰাধী শাস্তিৰ যোগ্য বাবে শাস্তি দিয়া হয়।

১২.৪ শাস্তি সম্পর্কীয় মতবাদ

শাস্তি সম্পকীয় মতবাদ সমূহৰ ভিতৰত তিনিটি মতবাদকে মুখ্য বা প্রধান বুলি ধৰা হয়। এই কেইটা হ'ল—

১) প্রতিষেধমূলক মতবাদ (Preventive theory)

২) সংশোধনমূলক মতবাদ (The Educative theory)

৩) প্রতিশোধমূলক মতবাদ (The Rebributive theory)

এতিয়া উক্ত মতবাদকেইটি বিশদভাৱে আলোচনা কৰা হ'ল।

১২.৫ প্রতিশোধমূলক মতবাদ

এই মতবাদ অনুযায়ী শাস্তি দিয়াৰ উদ্দেশ্য হ'ল— অপৰাধীক এনে শাস্তি দিয়া উচিত যাতে অন্যবিলাক মানুহে এই ধৰণৰ অপৰাধ কৰিবলৈ সাহস নাপায়। এই মতবাদৰ ক্ষেত্রত এটি মর্মকথা সুস্পষ্টভাৱে প্রকাশ কৰা হয়। বাণীতি হ'ল— "তুমি ভেড়া চুৰ কৰিছা কাৰণে তোমাক শাস্তি দিয়া হোৱা নাই। তোমাক শাস্তি দিয়া হৈছে এই কাৰণে যে ভৱিষ্যতে যাতে আন কোনেও ভেড়া চুৰ নকৰে।" (You are not punished for stealing sheep; but in order that sheep may not be stolen) প্রতিষেধমূলক মতবাদৰ দুটা দিশ আছে— (ক) ব্যক্তিগত প্রতিষেধমূলক আৰু (খ) সার্বিক প্রতিষেধমূলক

ব্যক্তিগত প্রতিৰোধাত্মক মতবাদৰ ক্ষেত্রত এজন অপৰাধীক তেওঁ কৰা ভুলৰ বাবে শাস্তি দিয়া হয় । ব্যক্তিগত প্রতিৰোধাত্মক মতবাদৰ দুটা দিশ আছে প্রথমটো হ'ল— নির্দিষ্ট সময়লৈকে এজন অপৰাধীক জেলত ৰখা হয়,যাতে তেওঁ ঐতাই অন্য বেলেগ আৰু অপৰাধ কৰিব নোৱাৰে।

দ্বিতীয়টো হ'ল— অপৰাধীক শাস্তি দিয়াৰ উদ্দেশ্য নিজক সংশোধন কৰা বাবে নহয়, অন্যথা আনৰ কল্যাণৰ বাবে শাস্তি দিয়া হয়। আনহাতে, সার্বিক প্রতিৰোধাত্মক মতবাদৰ ক্ষেত্রত আনক অন্যায় কামৰ পৰা বিৰত ৰখাই অপৰাধীক শাস্তি দিয়াই হৈছে মূল উদ্দেশ্য। মানুহে দেখি শিকে, গতিকে কাৰোবাক যদি কোনো অপৰাধৰ কাৰণে শাস্তি দিয়া হয়, তেন্তে আনবিলাকে অপৰাধীৰ শাস্তি দেখি সেই অপৰাধ আৰু নকৰিব। এই মতবাদ অনুসাৰে শাস্তি হ'ব দৃষ্টান্তমূলক, যিটো দেখি অপৰাধপ্রবণ অন্যান্য মানুহে ভয় খাই সেই অপৰাধ আৰু নকৰিব।

এই মতবাদে অপৰাধীৰ প্রাণদণ্ড সমর্থন কৰে। ভৱিষ্যতে আৰু একেধৰণৰ অপৰাধ সংঘটিত নহ'বৰ কাৰণে মৃত্যুদণ্ড সমর্থন কৰে। উদাহৰণস্বৰূপে, যদি কোনো মানুহে হত্যাৰ অপৰাধ কৰে তেন্তে এনে অপৰাধ বন্ধ কৰা উচিত। এনে ক্ষেত্রত এই মতবাদে ক'ব বিচাৰে যে এনেকুৱা অপৰাধী আনকি জীয়াই থকাৰ অধিকাৰও নাই। সেয়েহে তেওঁক মৃত্যুদণ্ড দিব লাগে বুলি গণ্য কৰে। আচলতে শাস্তি দৃষ্টান্তমূলক হ'ব লাগে যাতে আনবিলাকে একে

সেয়েহে শাস্তিৰ পৰিৱর্তে অপৰাধীক সংশোধন কৰা হয়। কিন্তু এইটো সত্য যে, সংশোধনাত্মক মতবাদে প্রাণদণ্ড সমর্থন যোগ্য নহয় বুলি স্বীকাৰ কৰে। সেয়েহে এই মতবাদটো শৰীৰ তত্ত্ববিদ (physiologists), সমাজ বিজ্ঞানী (sociologists) আৰু মনোবিজ্ঞানী (pscychologists)সকলে সমর্থন কৰে।

ক) শৰীৰতত্ত্ব বিজ্ঞানীসকলে সংশোধনাত্মক মতবাদ সমর্থন কৰে। এওঁলোকৰ মতে, যিকোনো অপৰাধেই এক ধৰণৰ মানসিক ৰোগ বা শাৰীৰিক কোনো বৈকল্যৰ ফলস্বৰূপ। সেয়েহে অপৰাধীক শাস্তি দিয়া অনুচিত। অন্যথা শাস্তিৰ পৰিৱর্তে তেঁওলোকৰ মানসিক, শাৰীৰিক ত্রুটিৰ চিকিৎসা কৰাহে দৰকাৰ। physiologistsসকলে কয় যে অপৰাধ নৈতিক নিয়মৰ স্বেচ্ছাকৃত লংঘন নহয়। শাৰীৰিক আৰু মানসিক ত্রুটিৰ বাবে ব্যক্তি অপৰাধ কার্যত লিপ্ত হ'ব লগাত পৰে। গতিকে এনেবোৰ অপৰাধীক শাস্তি দিয়া উচিত নহয়। তেওঁলোকক বৰঞ্চ মানসিক ৰোগৰ চিকিৎসালয়ত বা কোনো সংশোধনাগাৰত ভর্তি কৰাটো প্রয়োজনীয়। কিন্তু এদল অপৰাধী আছে যিয়ে ইচ্ছাকৃতভাৱে নৈতিক নিয়ম লংঘন কৰা দেখা যায়। এনে অপৰাধীসকল শাস্তিৰ যোগ্য। উদাহৰণস্বৰূপে আমি দোষীসকলৰ কথা উল্লেখ কৰিব পাৰো। কিছুমান ব্যৱসায়িয়ে অত্যাধিক লাভৰ কাৰণে খাদ্য দ্রব্য ভেজাল কৰে। গতিকে তেওঁলোক নিশ্চয় শাস্তিৰ যোগ্য।

খ) সমাজবিজ্ঞানীসকলেও সংশোধনাত্মক মতবাদ সমর্থন কৰে। তেওঁলোকৰ মতে, প্রতিকুল সামাজিক অৱস্থাৰ কাৰণে মানুহে অপৰাধ কৰে। সামাজিক বৈষম্য, মানুহৰ আর্থিক অসমর্থ, নানান সামাজিক দুর্নীতিয়ে মানুহক অপৰাধ কৰিবলৈ যেন বাধ্য কৰায়। উদাহৰণস্বৰূপে চুৰ কৰাটো অপৰাধ। আমাৰ বিধান অনুযায়ী চুৰ কৰি জীৱন নির্বাহ কৰা মানুহক শাস্তি দিয়া দেখা যায়। কিন্তু আমি ভালদৰে লক্ষ্য কৰিলে গম পাম যে চুৰ কৰাৰ প্রধান কাৰণ হ'ল আর্থিক দুর্বলতা। গতিকে সমস্ত অপৰাধৰ মূলতে হ'ল দৰিদ্র। সমাজ বিজ্ঞানী সকলে মন্তব্য কৰে যে অপৰাধ নুই কৰিবলৈ হ'লে সমাজে সাধাৰণ মানুহৰ আর্থিক অৱস্থাৰ উন্নতিৰ কথা ভাবিব লাগিব। গতিকে সাম্য ন্যায় আৰু মৈত্রিৰ ভিত্তিত যদি সমাজ গঢ়ি উঠে তেন্তে অপৰাধ লুপ্ত হ'ব পাৰে।

গ) মনোবিজ্ঞানী (pscychologists)সকলেও অপৰাধ সম্পর্কীয় সংশোধনাত্মক মতবাদ সমর্থন কৰে। তেওঁলোকৰ মতে অপৰাধ নৈতিক নিয়মৰ স্বেচ্ছাকৃত লংঘন নহয়। মানসিক ব্যাধিৰ বাবেহে অপৰাধ হোৱা দেখা যায়। সেয়েহে অপৰাধীক শাস্তি দিয়া অনুচিত। এওঁলোকক বৰঞ্চ মানসিক ৰোগৰ চিকিৎসালয়ত ভর্তি কৰাবহে লাগে। ফ্রয়েডৰ (Freud) মতে, অদমিত যৌন ইচ্ছাই অপৰাধৰ মূল কাৰণ। অপৰাধিক যৌন ইচ্ছা সম্পর্কে সচেতন কৰি

শাস্তিৰ যোগ্য। আনহাতে সমাজৰ নিয়ম লংঘন কৰাৰ বাবে কোনো ধৰণৰ শাস্তি নাথাকিলে মানুহে নিয়ম মানিবলৈ অবাধ্য হব। গতিকে নৈতিক নিয়ম অমান্য কৰা মানুহ শাস্তিৰ যোগ্য। আকৌ অপৰাধ কৰি যদি অপৰাধীয়ে শাস্তি নাপায় তেন্তে নৈতিক নিয়মৰ সার্বভৌমত্ব আৰু বাধ্যবাধকতা নাথাকিব। সেয়েহে অপৰাধীয়ে যি নৈতিক নিয়মৰ আঘাত কৰে সেই নিয়ম পুনৰ প্রতিষ্ঠিত কৰাৰ কাৰণে অপৰাধীক শাস্তিৰ প্রয়োজন হয়। প্রতিশোধমূলক মতবাদে অৱস্থা বিশেষে প্রাণদণ্ডও সমর্থন কৰে। এই মতবাদ মতে অপৰাধীয়ে যেতিয়া কাৰোবাক হত্যা কৰে তেনে ক্ষেত্রত ন্যায়পৰায়ণতাই দাবী কৰে যে অপৰাধী জীয়াই থকাৰ কোনো অধিকাৰ নাই।

প্রতিশোধমূলক মতবাদটি এৰিষ্টটলে (Aristotle), ***কাণ্ট*** (Kant), আৰু ***ব্রেডলি***য়েও (Bradlee) সমর্থন কৰে। এৰিষ্টটলৰ মতে মানুহে অপৰাধ মূলক কামত লিপ্ত হ'লে তেওঁক নঞর্থক পুৰস্কাৰ দিয়া হয়। অপৰাধীয়ে নৈতিক নিয়ম ভংগ কৰে বাবে তেওঁ পুৰস্কাৰৰ অধিকাৰী হয় আৰু এই পুৰস্কাৰ হ'ল— নেতিবাচক পুৰস্কাৰ। কাণ্টৰ মতে অপৰাধীয়ে নৈতিক নিয়ম ভংগ কৰিলে তেওঁ শাস্তিৰ যোগ্য হ'বই। অপৰাধীয়ে কেতিয়াও আনৰ হিত চিন্তা নকৰে। সেয়েহে কাণ্টে কয় যে শাস্তি অপৰাধীৰ বা সমাজৰ কল্যাণৰ কাৰণে নহয় বৰঞ্চ শাস্তিৰ কাৰণেই শাস্তি দিয়া আৱশ্যক। ***হেগেলে*** (Hegel) কৈছে যে অপৰাধীয়ে তেওঁৰ দুষ্কর্মৰ বাবে শাস্তি অর্জন কৰে। শাস্তি হ'ল কৃতকর্মৰ পুৰস্কাৰ। ব্রেডলিৰ মতে নৈতিক নিয়মৰ মর্যাদা বজাই ৰাখিবলৈ শাস্তিৰ প্রয়োজন হয়।

কাণ্টঃ(1724–1804] ইমানুৱেল। জার্মান দার্শনিক।

ব্রেডলিঃ(1846–1924] ফ্রান্সিচ হার্বাট, ভাববাদী দার্শনিক।

হেগেলঃ(1770–1831] জর্জ উইলহেল্ম ফ্রেডৰিচ, জার্মান ভাববাদী।

প্রতিশোধমূলক মতবাদৰ দুটা ৰূপ আছে—(ক) কঠোৰ (Rigoristic) আৰু (খ) কোমল বা লঘু (Mollified)।

ক) কঠোৰ প্রতিশোধমূলক মতবাদ অনুসাৰে অপৰাধৰ গুৰুত্ব অনুযায়ী শাস্তি বিধান কৰা উচিত। অপৰাধ কম হ'লে শাস্তিও কম ধৰণৰ হ'ব লাগে আৰু অপৰাধ যদি গুৰুতৰ হয় তেন্তে শাস্তিও কঠোৰ হোৱা উচিত। যদিহে অপৰাধীয়ে কাৰোবাৰ প্রাণ নাশ কৰে তেন্তে সেইজন অপৰাধীকো প্রাণদণ্ড লাগে বুলি গণ্য কৰা হয়। শাস্তি সম্বন্ধীয় এই মতবাদটি বিশেষকৈ আদিম যুগৰ Judeo-christian Bibleত পোৱা যায়। "হত্যাৰ সলনি হত্যা", যেনেকৈ "চকুৰ সলনি চকু", "দাতৰ সলনি দাত" (an eye for an eye, a tooth for a tooth) —এয়া হ'ল কঠোৰ প্রতিশোধমূলক মতবাদৰ মূল নীতি।

খ) আনহাতে, কোমল প্রতিশোধমূলক মতবাদ অনুযায়ী শাস্তি দিয়াৰ ক্ষেত্রত অপৰাধীৰ পৰিস্থিতিৰ বুজ লোৱাৰ দৰকাৰ বুলি গণ্য কৰা হয়। অর্থাৎ অপৰাধৰ লগত যিবিলাক পাৰিপার্শ্বিক অৱস্থা যুক্ত হৈ থাকে, সেই বিলাক বিবেচনা কৰি অপৰাধীৰ শাস্তিৰ মাত্রা ঠিক কৰিব লাগে। কোন অৱস্থাত অপৰাধ সংঘটিত

চিন্তা-চর্চা কৰক ১২.৪

ক) আপুনি প্রতিশোধমূলক মতবাদটি সমর্থন কৰেনে? আলোচনা কৰক।

.....

.....

.....

খ) প্রাণদণ্ড মতবাদটি প্রতিশোধমূলক মতবাদত অনুমোদন কৰা হয়নে? আলোচনা কৰক।

.....

.....

.....

১২.৮ প্রাণদণ্ড সমর্থন যোগ্যনে?

প্রাণদণ্ড বুলিলে অপৰাধীক শাস্তি হিচাপে মৃত্যুদণ্ড দিয়াকে বুজায়। শাস্তি হিচাপে প্রাণদণ্ড দিয়া বিষয়টোক লৈ বিতর্কৰ সৃষ্টি হয় কিয়নো বহুতে প্রাণদণ্ড দিয়াটো সমর্থন নকৰে। আনহাতে আমাৰ ভাৰতবর্ষতে বহুতে আকৌ প্রাণদণ্ড দিয়াটো গ্রহণ যোগ্য বুলি মানি লয়। প্রাণদণ্ডৰ বিপক্ষে যিয়ে মত প্রকাশ কৰিছে তেওঁলোকৰ মতে মানুহে জন্মতে অপৰাধী হিচাপে জন্ম গ্রহণ নকৰে। কোনো ব্যক্তিয়ে যেতিয়া হত্যা জাতীয় অপৰাধ কৰে, তেতিয়া তেওঁ সামাজিকভাৱে নিজৰ বিচাৰ বিবেচনাৰ ওপৰত কর্তৃত্ব হেৰুৱাই পেলায়। শীতল মগজুৰে কোনেও কাকো হত্যা কৰিব নোৱাৰে। সেয়েহে আমি চালি-জাৰি চোৱা উচিত যে কিয় তেওঁ এনেকুৱা অপৰাধ বাছি ল'বলগীয়া হ'ল। নিশ্চয় তাত কাৰণ থাকিবই। অভাৱেই মানুহৰ স্বভাৱ নষ্ট কৰে। এই ক্ষেত্রতো অপৰাধীৰ শিক্ষাৰ অভাৱ, সুস্থ পৰিবেশ আৰু অভিভাৱকৰ অভাৱৰ ফলতেই হয়তো এনে কর্ম কৰিবলৈ বাধ্য হয়।

শাস্তি হিচাপে প্রাণদণ্ড দিয়া বিষয়টোক লৈ হোৱা বিতর্কৰ ক্ষেত্রত সংশোধনমূলক আৰু কোমল প্রতিশোধমূলক মতবাদৰ কথা উল্লেখ কৰিব পৰা যায়। সংশোধনমূলক মতবাদ অনুযায়ী অপৰাধীৰ চৰিত্র সংশোধন কৰাই শাস্তিদানৰ মূল উদ্দেশ্য। সেয়েহে এই মতবাদে প্রাণদণ্ড দিয়াটো সমর্থন নকৰে। এই মতবাদ মতে যদি অপৰাধীক মৃত্যুদণ্ড দিয়া হয় তেন্তে অপৰাধীৰ চৰিত্র সংশোধন কৰা সম্ভৱপৰ নহয়।

কোমল প্রতিশোধমূলক মতবাদে শাস্তি হিচাপে প্রাণদণ্ড দিয়াটো সমর্থন নকৰে। এই মতবাদ মতে অপৰাধীক শাস্তি দিয়াৰ ক্ষেত্রত অপৰাধীৰ মানসিক অৱস্থাৰ বুজ লোৱাৰ দৰকাৰ হৈ পৰে। সেয়েহে বর্তমান সময়ত এই দুয়োটা মতবাদক অধিক গ্রহণযোগ্য বুলি স্বীকাৰ কৰা হয়।

শাস্তি পোৱা উচিত। সেয়েহে ন্যায়বোধে দাবী কৰে যে অপৰাধীয়ে তেওঁৰ অপৰাধৰ দ্বাৰা নৈতিক নিয়ম ভংগ কৰাৰ বাবে তেওঁ শাস্তিৰ যোগ্য।

- প্রতিশোধমূলক মতবাদৰ দুটা ৰূপ আছে-- (ক) কঠোৰ (Rigoristic) আৰু (খ) কোমল বা লঘু (Mollified)। কঠোৰ প্রতিশোধমূলক মতবাদ অনুসাৰে অপৰাধৰ গুৰুত্ব অনুযায়ী শাস্তি বিধান কৰা উচিত। আনহাতে, কোমল প্রতিশোধমূলক মতবাদ অনুযায়ী শাস্তি দিয়াৰ ক্ষেত্রত অপৰাধীৰ পৰিস্থিতিৰ বুজ লোৱাৰ দৰকাৰ বুলি গণ্য কৰা হয়। অর্থাৎ অপৰাধৰ লগত যিবিলাক পাৰিপার্শ্বিক অৱস্থা যুক্ত হৈ থাকে, সেই বিলাক বিবেচনা কৰি অপৰাধীৰ শাস্তিৰ মাত্রা ঠিক কৰিব লাগে।কোন অৱস্থাত অপৰাধ সংঘটিত হৈছে, অপৰাধ অনুষ্ঠানৰ সময়ত অপৰাধীৰ মানসিক অৱস্থা, অপৰাধীৰ বয়স, অপৰাধীৰ অভিপ্রায় ইত্যাদি অৱস্থা সমূহ বিচাৰ কৰি অপৰাধীক শাস্তি দিব লাগে বুলি এই মতবাদে অভিমত দাঙি ধৰে।
- মেকেঞ্জীয়েও (Mekenzie) কৈছে যে সংশোধনমূলক মতবাদে (নিজৰ কল্যাণৰ কাৰণে শাস্তি দিয়া হয়) নাইবা প্রতিষেধমূলক মতবাদে (আনৰ কল্যাণৰ কাৰণে শাস্তি হয়) নৈতিক নিয়মৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়া দেখা নাযায়। কেৱল প্রতিশোধমূলক মতবাদেহে নৈতিক নিয়মৰ ওপৰত গুৰুত্ব দি শাস্তি প্রদান কৰে। যাৰ কাৰণে এই মতবাদ অধিক গ্রহণযোগ্য বুলি মতপোষণ কৰা হয়।

১২.১০ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্রন্থ ঃ

1) ড^{0} জ্যোৎস্না ভট্টাচার্য্য —*নীতিবিজ্ঞান*
2) ড^{0} গিৰিশ বৰুৱা —*নীতিবিজ্ঞান*
3) ড^{0} কালিচৰণ দাস —*নীতিবিজ্ঞান*

১২.১১ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) শুদ্ধ খ) শুদ্ধ গ) শুদ্ধ ঘ) শুদ্ধ

২নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ

ক) পৰিণাম নিৰপেক্ষ নীতিবিদ্যা

খ) পৰিণাম সাপেক্ষ নীতিবিদ্যা

৩নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ সাধাৰণ অর্থত অপৰাধ হৈছে সমাজবিৰোধী কার্য কলাপ।

প্রশ্ন নং ২ ঃ প্রতিৰোধমূলক তত্ত্ব সম্পর্কে চমুকৈ লিখক।

প্রশ্ন নং ৩ ঃ শাস্তিৰ সংশোধনমূলক তত্ত্ব কি? চমুকৈ ব্যাখ্যা আগবঢ়াওক।

প্রশ্ন নং ৪ ঃ প্রতিৰোধমূলক তত্ত্বৰ চমু বিৱৰণ আগবঢ়াওক।

প্রশ্ন নং ৫ ঃ প্রতিৰোধমূলক তত্ত্বৰ প্রকাৰ কি কি? আপুনি কোনটো পছন্দ কৰে চমুকৈ আলোচনা কৰক।

গ) ৰচনাধর্মী প্রশ্ন (৩০০-৫০০টা শব্দৰ ভিতৰত)

প্রশ্ন নং ১ ঃ অপৰাধ কি? অপৰাধ আৰু পাপৰ মাজত পার্থক্য আছে নেকি? নিৰূপন কৰক।

প্রশ্ন নং ২ ঃ শাস্তি সম্পর্কীয় মতবাদ কেইটা কি? কি? প্রতিশেষমূলক মতবাদটি আলোচনা কৰক। এই মতবাদটি গ্রহণযোগ্যনে?

প্রশ্ন নং ৩ ঃ সংশোধমূলক মতবাদটি আলোচনা কৰক। এই মতবাদটো সমর্থন যোগ্যনে?

প্রশ্ন নং ৪ ঃ প্রতিশোধমূলক মতবাদটি আলোচনা কৰক। এইটো গ্রহণযোগ্য হয়নে?

প্রশ্ন নং ৫ ঃ প্রাণদণ্ড শাস্তি বুলিলে কি বুজে? প্রাণদণ্ড সমর্থনযোগ্য হয়নে?

প্রশ্ন নং ৬ ঃ প্রতিশোধমূলক মতবাদৰ ৰূপ দুটা কি? কি? আলোচনা কৰক।

প্রশ্ন নং ৭ ঃ কোমল প্রতিশোধমূলক শাস্তি আপুনি সমর্থন কৰেনে? যদি কৰে সমর্থনত যুক্তি দিয়ক।

প্রশ্ন নং ৮ ঃ সংশোধনমূলক আৰু প্রতিশোধমূলক মতবাদৰ মাজত পার্থক্য দেখিবলৈ পোৱা যায়নে? আলোচনা কৰক।

* * * * *

- অধিনীতি শাস্ত্র এক নৈতিক তত্ব নহয় যি কোনো নীতিৰ লগত সম্পন্ধিত নহয় বৰঞ্চ ই সংযুক্ত হৈ থাকে কিছুমান নৈতিক পদ যেনে 'ভাল', 'শুদ্ধ', 'উচিত' ইত্যাদিৰ অর্থ সমূহ বিশ্লেষণ কৰাৰ লগত।

১৩.২ পৰিচয়

নীতি শাস্ত্র হ'ল দর্শনৰ এটা বিভাগ যি নৈতিক বিচাৰৰ ধাৰণা আৰু সকলো মানুহৰ ক্ষেত্রত ব্যৱহৃত ব্যৱহাৰৰ নীতি সমূহ ভেটিৰ লগত সংযুক্ত হৈ থাকে। ই নৈতিক প্রশ্ন সমূহ যেনে শুদ্ধ মানে কি? ন্যায় মানে কি? গুণ বা সৎগুণ মনে কি বা মানুহে কেনেকৈ জীয়াই থাকিব লাগে ইত্যাদি। নীতি বিজ্ঞান আকৌ মানুহে মূল্য সম্পর্কে বাচি লোৱা বাচনি বোৰক আৱিষ্কাৰ কৰে আৰু ইয়াৰ অন্তৰালত থকা বিচাৰ বুদ্ধিবোৰৰ লগতে ইয়াৰ অর্থ আৰু নৈতিক পদবোৰৰ ব্যৱহাৰৰ সম্পর্কেও আলোচনা কৰে। নীতিবিজ্ঞান দুটা ভাগত ভাগ কৰা হয়, যেনে অধিনীতি শাস্ত্র আৰু আদর্শনিষ্ঠ নীতিবিজ্ঞান। আদর্শনিষ্ঠ নীতি বিজ্ঞান আইন বা নিয়ম কানুনৰ তত্ব যিয়ে কোনবোৰ বস্তু ভাল বা বেয়া আৰু কোনবোৰ কর্ম শুদ্ধ বা অশুদ্ধ আমি তাক কেনেকৈ থিৰাং কৰো ইত্যাদিৰ লগত জড়িত হৈ থাকে। আনহাতে, অধিনীতি শাস্ত্র কিছুমান নৈতিক বিশ্লেষণৰ লগত জড়িত থাকে। এই ক্ষেত্রত এইটো উল্লেখ কৰাটো দৰকাৰী হ'ব যে মুৰৰ ভাল বা শ্রেয়ৰ সংজ্ঞাবিহীন ধাৰণাই নীতি জ্ঞানত নৈতিক ভাষাক বিশ্লেষণ কৰাৰ ক্ষেত্রত এক নতুন অধ্যায়ৰ সুচনা কৰিলে যাক অধিনীতি শাস্ত্র বুলি কোৱা হয়। মুৰৰ আগতে নৈতিক দর্শন প্রথমতে নৈতিক মূল্য আৰু বিচাৰ যেনে কিবা ভাল বা বেয়া, শুদ্ধ বা ভুল ইত্যাদিৰ ধাৰণাৰ লগত জড়িত হৈ আছিল। আন কথাত ক'বলৈ গ'লে মুৰৰ আগতে, নৈতিক দর্শন প্রধানকৈ নৈতিক বিচাৰৰ প্রস্তুতি যি প্রধানকৈ স্বভাৱতঃ আদর্শমূলক তাৰ লগত জড়িত আছিল।

১৩.৩ অধি-নীতিশাস্ত্র কি?

অধি-নীতি শাস্ত্র হ'ল নীতি বিজ্ঞানৰ এটা বিভাগ য'ত কিছুমান নৈতিক ভাষা বা শব্দ যেনে 'ভাল', 'শুদ্ধ', 'সৎগুণ' ইত্যাদিৰ অর্থ তথা বৈশিষ্ট্য সমূহৰ দর্শনিক বিশ্লেষণ কৰা হয়। ই প্রধানকৈ কৰা প্রশ্ন সমূহ হ'ল যেনে, 'শ্রেয় বা ভালত্ব মানে কি?' বা 'আমি কেনেকৈ কি ভালক কি বেয়াৰ পৰা পৃথক কৰিম?', 'কোনোবা কিবা বস্তু সুদ্ধ বা অশুদ্ধ হোৱা মানে কি?', বা 'কি অর্থত এটা নৈতিক বাক্যক সঁচা বা মিছা বুলি ক'ব পাৰি?' বা 'ইচ্ছামৃত্যু ভুল বুলি ক'লে দৰাচলতে আমি তাক কি অর্থত ব্যৱহাৰ কৰো?' ইত্যাদি। দৰাচলতে, অধি নীতিশাস্ত্র হৈছে সম্পূর্ণ নীতি বিজ্ঞানৰ সকলো বিষয়কে সামৰি লৈ কৰা এটা বহল দৃষ্টিভংগী। ই নৈতিক নীতিসমূহৰ উৎপত্তি তথা অর্থৰ অনুসন্ধান কৰে। সেয়েহে অধিনীতিশাস্ত্র হৈছে নৈতিক ধাৰণাসমূহৰ উৎপত্তি তথা অর্থ সম্পর্কে কৰা এক অধ্যয়ন অধিনীতি শাস্ত্রক বহলকৈ তলৰ ভাগবোৰৰ দৰে ভাগ কৰা হয়-

আমাৰ অনিচ্ছা আৰু সেয়েহে আনকো গর্ভপাত আৰু চি. এল ষ্টিভেনচন আছিল বৰ প্রভাৱশালী আবেদবাদী দর্শনিক। ষ্টিভেনচনে কৈছিল যে নৈতিক বিচাৰবোৰ হ'ল কিছুমান ভাষিক কার্য্য যাৰ দ্বাৰা বক্তাজনে শ্রোতাৰ মনত একে ধৰণৰ আবেগ, অনুভুতি জগাই তুলিব বিচাৰে। আংশিক বাস্তৱবদো হৈছে এটা অজ্ঞানবাদী তত্ব যাৰ মতে নৈতিক বাক্যবোৰে প্রকৃত দাবীবোৰৰ দৰে ভাষিক ধৰণে ব্যৱহাৰ কৰে বা কাম কৰে। এই তত্ব মতে যদিও সিহঁতৰ লগত ৰিজনি হোৱা কোনো সঁচা বা মিছা বুলি ক'ব পাৰি। আনহাতে, পৰামর্শবাদটো এটা অজ্ঞানমূলক নৈতিক মতবাদ নহয় যাৰ মতে নৈতিক বচনবোৰে সার্বিক চর্তহীন বাক্যবোৰৰ দৰে কার্য্য কৰে। সমসাময়িক ভাষিক দার্শনিক আৰ. এম. হেয়াৰে আবেদবাদ নামৰ তত্বটোৰ বিৰোধিতা কৰিছিল আৰু কৈছিল যে নৈতিক আলোচনাবোৰৰ কাম আবেগ, অনুভুতি ব্যক্ত কৰাটো নহয় বৰঞ্চ ই মানুহৰ ব্যৱহাৰক বাট দেখুৱায়। সেয়েহে, হেয়াৰৰ মতে এটা নৈতিক বিচাৰ হ'ল এক ধৰণৰ পৰামর্শ মূলক বিচাৰ মূলক বচন যাক পৰামর্শ হিচাপে দিব পাৰি আৰু যি সার্বিক। উদাহৰণস্বৰূপে 'গর্ভপাত অশুদ্ধ' বুলি কোৱা মানে 'গর্ভপাত নকৰিবা' বুলি কোৱাটোও বুজায়। আৰু যিকোনো এজন মানুহে তেনেকুৱা অৱস্থাত পৰিলে সেই ধৰণে কার্য্য কৰাটো বুজাব। হেয়াৰ পৰামর্শবাদে ক'ব বিচাৰিব যে নৈতিক পৰামর্শবোৰক সাধাৰণীকৰণ কৰিব পাৰিব লাগে আৰু সেয়েহে ইয়াৰ সঁচা অর্থত বস্তুগত মূল্য আছে, যদিও সিহঁতে সত্য মূলক নির্দ্দেশ কৰাৰ ক্ষেত্রত নির্দেশক বচন হিচাপে বিফল হৈছে।

১৩.৩.৩ নৈতিক অ-প্রকৃতিবাদ (প্রজ্ঞাবাদ)

নৈতিক অ-প্রকৃতিবাদ হৈছে এটা অধিনীতি শাস্ত্র মূলক মতবাদ যাৰ মতে নৈতিক বাক্যবোৰে এনেকুৱা বচন প্রকাশ কৰে যাক কোনো অ-নৈতিক বাক্যলৈ পৰিৱর্তন কৰিব নোৱাৰি। সেয়েহে ই ক'ব বিচাৰে যে 'শ্রেষ্ঠত্ব' বা 'ভালত্ব' এই ধাৰণাটোক জ্ঞান কোনো প্রাকৃতিক ধর্ম বা সম্পত্তি যেনে 'আনন্দ', 'ইচ্ছা' ইত্যাদিৰ আধাৰত ব্যক্ত কৰিব নোৱাৰি। এই তত্বমতে নৈতিক বাক্যবোৰক সংজ্ঞায়িত কৰিব নোৱাৰি। মুৰৰ মতে, এনেকুৱা ধৰণৰ কোনো চেষ্টা কৰিলে এটা দোষৰ অৱতাৰণা কৰা হ'ব যাক প্রকৃতিগত দোষ বুলি কোৱা হয়। মুৰৰ মতে, 'হালধীয়া' ৰংটোৰ দৰে 'শ্রেয় বা ভাল'ৰ ধাৰণাটোৱে এটা অতি সাধাৰণ অ-প্রাকৃতিক সম্পত্তি। সেই ক্ষেত্রত ই জ্ঞানবাদী। তথাপিও ই কোনো ধৰণৰ অলৌকিক বা অতি প্রাকৃতিক ৰূপৰ সত্তা নহয়। ই মাত্র ইয়াকে ক'ব বিচাৰে যে শ্রেষ্ঠত্ব হৈছে এনেকুৱা এটা নৈতিক ধাৰণা যাক কোনো প্রাকৃতিক বস্তু বা ধর্ম যেনে আনন্দ, ইচ্ছা আদিৰ মাধ্যমত বর্ণনা কৰিব নোৱাৰি যাক কোনো ধৰণে দৈহিক ভাৱে চুব বা পৰিমাপ কৰিব পৰা যায়। ই হৈছে এবিধ অর্ন্তনিহিত বা অর্ন্তমুখী মূল্য যাক কেৱল প্রজ্ঞাৰ দ্বাৰহে জানিব পাৰি। ইয়াকে প্রজ্ঞাবাদ বা নৈতিক প্রজ্ঞাবাদ বুলি কোৱা হয়। ই হৈছে নৈতিক অ-প্রকৃতিবাদৰে এটা ৰূপ যাক নৈতিক এ-প্রকৃতিবাদৰ মাজত নিহিত হৈ থকা জ্ঞানমূলক সমস্যা এটাৰ বর্ণনা দিবলৈ যাওঁতে গঠন তথা বিকাশ কৰা হৈছিল। সেই জ্ঞানমূলক সমস্যাটো হ'ল আমি কেনেকৈ কিবা এটা বস্তু ভাল বুলি জানিব পাৰো, কেনেকৈ ভালকবেয়াৰ পৰা ধর্মলৈ পৰিৱর্তন নকৰলৈ আমাৰ নৈতিক

মাজে মাজে অ-পৰিণামবাদ ৰূপেও জনা যায় কাৰণ ইয়াতে কর্মৰ শুদ্ধতা-অশুদ্ধতা ইয়াৰ পৰিণাম বা ফলাফলৰ ওপৰত নির্ভৰ নকৰে। কর্তব্যমূলক অধ্যয়ন আন তত্ত্ববোৰতকৈ পৃথক যেনে উপযোগিতাবাদ যাৰ মতে কর্ম কৰাটো আমাৰ দায়িত্ব যিয়ে সবাতোকৈ বেছি ফলাফল বা পৰিণাম প্রাপ্ত কৰিব পাৰে। উপযোগিতাৰ এই তত্ত্বমতে, সবাতোকৈ বেছি পৰিণাম হ'ল আনন্দ বা সুখ কাৰণ ইয়াত প্রকৃত শ্রেয় বুলি গণ্য কৰা হয়। পৰিণামবাদৰ মতে যিকোনো কর্মৰ পৰিণাম বা ফলাফল আমি লক্ষ্য কৰিবই লাগিব যদিও সেই কর্মটো নৈতিকভাৱে ভাল নহ'বও পাৰে। আনহাতে, কর্তব্যমূলক ফলাফল যিয়েই নহওঁক আমি কাম কৰাটো নৈতিকভাৱে দায়িত্বশীল বা আমাৰ নৈতিক দায়িত্ব, কর্তব্য ধার্মিক কতৃত্বমূলক অধ্যয়নত আলৌকিক আদেশৰ পৰা ওলোৱা নীতিসমূহৰ মতে আমি চুৰ, মিছা কথা বা ঠগোৱা কার্য্য কৰিব নালাগে। এইদৰে, কতৃত্বমূলক তত্ব আৰু দায়িত্ব বছৰ বছৰ ধৰি অস্তিত্বশীল হৈ আছে। তথাপিও, ইমানুৱেল কাণ্টে, যিয়ে সবাতোকৈ নিৰপেক্ষ কতৃত্বমূলক নৈতিক তত্বৰ প্রণয়ন কৰিছে যাৰ মতে নীতি বা নিয়মসমূহ সদায় মানুহৰ বিচাৰ বুদ্ধিৰ পৰা নিঃসৃত কৰিব লাগে। কাণ্টৰ মতে, নৈতিক নিয়মসমূহে কোনো নিশ্চিত নীতিসমূহ অর্ন্তভুক্ত কৰিব লাগে, যিবোৰ চর্তহীন হ'ব লাগে আৰু য'ত আমি এই চর্তহীন আদেশবোৰ মানি চলি কার্য্য কৰাটো আমাৰ বাবে বাধ্যতা মূলক হ'ব।

কাণ্টৰ চর্তহীন আদেশৰ তিনিটা প্রকাৰ আছে -

চর্তহীন আদেশৰ প্রথম ৰূপ ঃ 'তুমি সেইভাৱে কাৰ কৰা য'ত তুমি আশা কৰিব পাৰা যে কোনো বিৰোধ নোহোৱাকৈ সেই নিয়মটো এটা সার্বিক নিয়মলৈ ৰূপান্তৰিত হ'ব পাৰে।'

চর্তহীন আদেশৰ দ্বিতীয় ৰূপ ঃ হুতুমি এনেভাৱে কাম কৰা যাতে, তুমি মানৱতাক যাতে কোনো লক্ষ্য প্রাপ্তিৰ উপায় হিচাপে নহয়, লক্ষ্য হিচাপেহে গণ্য কৰা, যি লাগিলে তোমাৰ নিজৰ ক্ষেত্রতেই হওক বা আনৰ ক্ষেত্রতেই হওক।'

চর্তহীন আদেশৰ তৃতীয় ৰূপ ঃ 'সেইবাবে, সকলো বুদ্ধিবৃত্তিশীল প্রাণীয়েই এনেদৰে কাম কৰি যাব লাগে যাতে এই নীতিৰ দ্বাৰা তেওঁ সমস্ত লক্ষ্যৰ সাম্রাজ্যত এজন প্রভাৱশালী সদস্য হিচাপে থিয় দিব পাৰে।'

১৩.৪.৩ সংগুণৰ নীতিশাস্ত্র বা সৎগুণৰ নৈতিকতা

যেতিয়া আদর্শনিষ্ঠ নীতিবিজ্ঞানৰ কিছুমান সৎগুণক শ্রেষ্ঠ চৰিত্রৰ মানদণ্ড বা মাপকাঠি হিচাপে গণ্য কৰা হয় যাৰ সহায়ত এটা কার্য্য বা কাম বিচাৰ কৰা হয় তাকেই সৎগুণৰ নীতিশাস্ত্র বুলি কোৱা হয়। সৎগুণৰ নীতিশাস্ত্র মতে সাহস, দয়া, মমতা, সহানুভুতি, সৱলতা ইত্যাদি আৰু এইবোৰ সদায় আমি আমাৰ কর্মত প্রতিফলিত কৰিব লাগে। ই কর্তা জনৰ ওপৰত গুৰুত্ব প্রদান কৰে আৰু যুক্তি দিয়ে যে আমি এনেধৰণে কর্ম কৰিব লাগে যাতে আমাৰ কর্মবোৰে এই সৎগুণবোৰ অন্তর্ভূক্ত কৰে। ই কিছুমান প্রশ্নৰ উত্তৰ দিবলৈ বিচাৰে যেনে 'মই কেনেকুৱা ধৰণৰ ব্যাক্তি হোৱা উচিত?' ইয়াৰ উত্তৰটো এটা

2/4 আদর্শনিষ্ঠ নীতিবিজ্ঞানে কোনো ধৰণৰ বিশেষ অধিনীতিশাস্ত্র মূলক তত্ব নির্দেশ নকৰে বা আগতীয়াকৈ অনুমনো লকৰে কাৰণ সেই একে আদর্শ নিষ্ঠ নীতি বিজ্ঞানৰ বিভিন্ন তথা বিৰোধী অধিনীতি শাস্ত্রৰ লগত সামঞ্জস্য থাকিব পাৰে।

এই দুয়োটা মতেই তর্ক সংগতৰূপে বা যুক্তিপূর্ণ ভাৱে স্পষ্ট। এইটো সম্ভৱ যে একে অধিনীতিশাস্ত্র যেনে আবেগবাদ বিভিন্ন আদর্শনিষ্ঠ নীতিবিজ্ঞানৰ যেনে সুখবাদ ৰু কতৃত্বমূলক বাদৰ লগত সামঞ্জস্য ৰাখিব পাৰে। আনহাতে, একে সময়তে এইটোৱে অস্বীকাৰ কৰিছে যে সেই একে আদর্শনিষ্ঠ নীতিবিজ্ঞান যেনে সুখবাদ আবেগবাদ আৰু প্রজ্ঞাবাদৰলগত সামঞ্জস্য বা মিল থাকিব পাৰে। ইয়াৰ ওলোটাৱো সম্ভৱ। সেয়েহে, সিদ্ধান্ত গ্রহণ কৰিব পাৰিব যে যদিও প্রাথমিক পর্য্যায়ত কিছুমান প্রশ্ন তথা বিষয়লৈ দুয়োটাৰ মাজত পার্থক্য দেখা যায় তথাপিও ক'ব লাগিব যে অধিনীতি শাস্ত্র আৰু আদর্শনিষ্ঠ নীতি বিজ্ঞান দুয়ো স্বাধীনভাৱে বর্তি থাকিব নোৱাৰে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

1/4 অধিনীতি শাস্ত্রৰ সংজ্ঞা দিয়া।

.....

.....

2/4 নৈতিক প্রকৃতিবাদৰ আন নামবোৰ কি কি?

.....

.....

3/4 নৈতিক অ-জ্ঞানবাদৰ সংজ্ঞা দিয়া।

.....

.....

4/4 আংশিক বাস্তৱবাদ কি?

.....

.....

5/4 নৈতিক অ-প্রকৃতিবাদ বুলিলে কি বুজা?

.....

.....

6/4 প্রজ্ঞাবাদ বা নৈতিক প্রজ্ঞাবাদ নামৰ তত্বটো কি?

.....

.....

7/4 আদর্শনিষ্ঠ নীতি বিজ্ঞানক কেইটা ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি? সেইবোৰ কি কি?

.....

.....

১৩.৮ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ অধিনীতি শাস্ত্র হ'ল নীতি শাস্ত্রৰ কেইটা বিভাগ যিয়ে কিছুমান নৈতিক ভাষা যেনে 'শ্রেয়', 'সৎগুণ', 'শুদ্ধ' ইত্যাদিৰ দার্শনিক বিশ্লেষণৰ লগতে ইয়াৰ অর্থ আৰু চৰিত্রবো বিশ্লেষণ কৰে।

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ নৈতিক প্রকৃতিবাদ বা প্রাকৃতিক জ্ঞানবাদ হ'ল সেই তত্ব যাৰ মতে সকলো নৈতিক বাক্যকেই প্রাকৃতিক বা অ-নৈতিক সত্য বাক্যলৈ পৰিৱর্তন কৰিব পাৰি।

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ নৈতিক অ-জ্ঞানবাদ এটা অধিনীতিশাস্ত্র মূলক মতবাদ যাৰ মতে নৈতিক বাক্যবোৰে কোনো ধৰণৰ বচন প্রকাশ নকৰে যিবোৰ হয় সঁচা বা মিছা হ'ব নোৱাৰে।

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ আংশিক বাস্তৱবাদ হ'ল এটা অজ্ঞানবাদী তত্ব যাৰ মতে প্রকৃত দাবীবোৰৰ দৰে নৈতিক বাক্যবোৰেও ভাষিকভাৱে ব্যৱহাৰ কৰে।

৫ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ নৈতিক অ-প্রকৃতিবাদ হ'ল এনেকুৱা এটা অধিনীতি শাস্ত্র মূলক তত্ব যাৰ মতে নৈতিক বাক্যবোৰে এনেকুৱা বচন প্রকাশ কৰে যিবোৰ কেতিয়াও অ-নৈতিক বচনলৈ পৰিৱর্তন কৰিব নোৱাৰি।

৬ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ প্রজ্ঞাবাদ বা নৈতিক প্রজ্ঞাবাদ হ'ল এবিধ এনে দর্শন যাৰ মতে নৈতিক পদ বা ধাৰণাসমূহ প্রজ্ঞাৰ সহায়ত জানিব পাৰি।

৭ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ আদর্শনিষ্ঠ নীতিবিজ্ঞানক তিনিটা জ্ঞানত ভাগ কৰিব পাৰি। সেইবোৰ হ'ল - উদ্দেশ্যমূলক, কতৃব্যমূলক আৰু সৎগুণৰ নৈতিকতা।

১৩.৯ আৰ্হি প্রশ্ন

প্রশ্ন নং ১ ঃ বস্তুধর্মী প্রশ্ন ঃ

(ক) অধিনীতি শাস্ত্র মানে কি?

(খ) আদর্শনিষ্ঠ নীতি বিজ্ঞান মানে কি?

(গ) আদশ''নিষ্ঠ নীতি বিজ্ঞানৰ দুটা উদাহৰণ দিয়া।

(ঘ) আদর্শনিষ্ঠ নীতি বিজ্ঞান আৰু অধিনীতি শাস্ত্রৰ মাজৰ পার্থক্যটো কি?

প্রশ্ন নং ২ ঃ চমু প্রশ্ন (১৫০ টা মান শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়া) ঃ

(ক) জ্ঞানবাদৰ সংজ্ঞা দিয়া।

(খ) অ-জ্ঞানবাদক নীতিবিজ্ঞানৰ তত্বহিচাপে সংজ্ঞা দিয়া।

অধ্যায় ১৪ ঃ মুৰ ঃ ভালৰ ধাৰণাৰ অব্যাখ্যাকৰণ

অধ্যায় গঠন ঃ

14.1 উদ্দেশ্য

14.2 পৰিচয়

14.3 ভালৰ ধাৰণাৰ অব্যাখ্যাকৰণ

14.3.1 সাধাৰণ আৰু জটিল সম্পত্তি

14.3.2 মুক্ত প্রশ্নৰ যুক্তি

14.4 প্রকৃতিগত দোষ

14.5 অর্ন্তনিহিত মূল্য হিচাপে ভালৰ ধাৰণা

14.6 সমালোচনা

14.7 অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

14.8 অধিক জানিবলৈ

14.9 অগ্রগতিৰ খতিয়ান

14.10আর্হিপ্রশ্ন

১৪.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়নৰ পিচত আপুনি-

- মুৰৰ 'নৈতিক প্রতিবাদ'ৰ উদ্দেশ্যবোৰ উপস্থাপনৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব।
- প্রকৃতিগত দোষ সম্পর্কে আলোচনা কৰিব পাৰিব।
- 'ভাল'ৰ ধাৰণাটো কিয় ব্যাখ্যা কৰিব নোৱাৰি তাক আলোচনা কৰিব পাৰিব।

১৪.২ পৰিচয়

মুৰৰ নৈতিক বচনবোৰে এক বিশাল পৰিমাণৰ অতুলনীয় ধাৰণা অন্তর্ভূক্ত কৰে যেনে 'নৈতিক' যেনে 'ভাল', 'শুদ্ধ', 'কর্তব্য' ইত্যাদি। মুৰৰ মতে এই সকলোবোৰৰ ভিতৰত প্রধান হ'ল 'ভাল'ৰ ধাৰণা কিয়নো আনবোৰক 'নৈতিক' ধাৰণা বা ধর্ম হিচাপে 'ভাল'ৰ ধাৰণাটোৰ লগত তার্কিক সম্পর্ক থকা বাবেই নৈতিক ধাৰণা বুলি গণ্য কৰা হয়। মুৰে ভালৰ ধাৰণাটোৰ সম্পর্কে এক গুৰুত্বপূর্ণ ব্যাখ্যা আগবঢ়াইছে। যিখিনি আন নৈতিকদার্শনিক সকলে কৰিব পৰা নাই। তেওঁ শব্দৰ মৌখিক সংজ্ঞাবোৰৰ মাজত পার্থক্য নির্ণয় কৰিছে, যেনে কোনো ধৰণে এটা শব্দ ব্যৱহৃত হয় আৰু সাধাৰণতে মানুহে তাক কেনেকৈ ব্যৱহাৰ কৰে। দ্বিতীয়টো, এটা শব্দৰ

বিৰোধিতা কৰিছে। উদাহৰণস্বৰূপে, আমি হালধীয়াৰ ধাৰণাটোক কোনো এটা শাৰীৰিক বস্তুৰ লগত তুলনা কৰি সংজ্ঞা দিব পাৰো। হালধীয়া ৰংটোৱে কেনেদৰে আমাৰ চকুত উত্তেজনাৰ সৃষ্টি কৰে আমি তাক উল্লেখ কৰিব পাৰো যাৰ বাবে আমি ৰংটো দেখা পাবলৈ সক্ষম হওঁ। কিন্তু হালধীয়া বুলি ক'লে আমি কেৱল সেই হালধীয়া ৰংটোৰ উত্তেজনাকে নুবুজো বা নেদেখো। বৰং আমি সেই ৰংটোৰ অস্তিত্ব কেতিয়াও আৱিস্কাৰ কৰিব নোৱাৰিলোহেতেন যদিহে আমি বিভিন্ন ৰংৰ মাজত থকা পার্থক্যবোৰ অনুভৱ কৰিব নোৱাৰিলোহেতেন। সেয়েহে হালধীয়া বুলি কোৱাত আমি হালধীয়া ৰংটোৰ সম্পত্তি বা ধর্ম হিচাপে সেই ৰংটোৱে আমাৰ চকুত সৃষ্টি কৰা সেই উত্তেজনাবোৰ অনিবার্য্যভাৱে ৰংটোৰ লগত সংগত কৰে বুলি গণ্য কৰো। কিন্তু হালধীয়া বুলি ক'লে কি কি ধর্ম বা সম্পত্তি থাকিব লাগিব তাক আমি খাটাং ভাৱে ক'ব নোৱাৰো কিয়নো হালধীয়া ৰংটো হৈছে এটা সৰল ধর্ম বা সম্পত্তি যাক ব্যাখ্যা কৰিব নোৱাৰি। সেয়েহে ই অৱর্ণনীয়।

এই যুক্তিটোত কথাটো হ'ল যে-হালধীয়াৰ দৰে ভালৰ ধাৰণাটোও এটা সৰল অৱর্ণনীয় সম্পত্তি বা ধর্ম। এই ক্ষেত্রত মুৰৰ যুক্তিটোক মুক্তপ্রশ্নৰ যুক্তি বুলি জনা যায়।

১৪.৩.২ মুক্ত প্রশ্নৰ যুক্তি

ভালৰ ধাৰণাৰ অব্যাখ্যাকৰণৰ ক্ষেত্রত মুৰৰ প্রধান যুক্তিটোক মুক্ত প্রশ্নৰ যুক্তি বুলি কোৱা হয়। এই যুক্তি মতে, এই ক্ষেত্রত মুৰৰ প্রস্তাৱটো হ'ল এনেকুৱা ধৰণৰ ঃ 'desire to desire to desire to desire' আৰ ইয়াৰ প্রশ্নবোৰৰ ক্ষেত্রত ইয়াৰ মাজত থকা চিন্তনবোৰ হ'ল 'Is pleasure good?' আৰু 'Is pleasure pleasant?' এই যুক্তিটো এনে ধৰণৰ-

(ক) ভালৰ ধাৰণাটো হ'ল এটা সৰল আৰু অৱর্ণনীয় ধর্ম কাৰণ ভালত্বৰ যিকোনো বর্ণনা F ৰ বাবে এইটো স্পষ্ট নহয় যে সেই 'F-ness' টো ভাল হয় নে নহয়?

(খ) ভালৰ ধাৰণৰাটো হ'ল এটা সৰল আৰু অৱর্ণনীয় ধর্ম কাৰণ ভালত্বৰ যিকোনো বর্ণনা F ৰ বাবে, 'F-ness' যে ভাল সেই বচটো 'F-ness' বেয়া বা মিছা এই বচনটোৰ পৰা পৃথক।

(গ) ভালৰ ধাণাটো এটা সৰল আৰু অৱর্ণনীয় ধর্ম কাৰণ ভালত্বৰ যিকোনো বর্ণনা F ৰ বাবে, যিকোনো এটা বস্তু n ৰ বাবে, 'x is good' এই বচনটো 'x is F' এই বচনটোৰ পৰা পৃথক।

যদিও এই যুক্তিটোৰ প্রথম স্তৰটো বৰ সন্তোষজনক নহয় তথাপিও ইয়াৰ দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় স্তৰটো তুলনামূলক ভাৱে দুটা কথাৰ ওপৰত নির্ভৰ কৰিছে-

(ক) এইটো এটা মুক্ত প্রশ্ন যে 'Give that x is F, is x good?'

প্রকৃতিগত দোষ ঘটে। মুৰৰ মতে নীতিবিজ্ঞানৰ দায়িত্ব হ'ল এয়ে যে এটা নৈতিক ধাৰণাক আন এটা নৈতিক ধাৰণাৰ আধাৰত ব্যাখ্যা কৰা বুজাইছিল। এই দৃষ্টিৰে চাবলৈ গ'লে 'ভাল'ৰ ধাৰণাটোক 'শুদ্ধ' বা 'উচিত' এই ধাৰণাৰ সহায়ত বর্ণনা কৰিব পাৰি। উদাহৰণ স্বৰূপে, "এটা শুদ্ধ কর্ম হ'ল সেইটো যিয়ে এটা ভাল ফলাফল দিব পাৰে।" কিন্তু এনে ধৰণৰ সংজ্ঞাবোৰৰ অসুবিধা হ'ল এয়ে যে ইয়ে 'ভাল'ক 'শুদ্ধ'ৰ মতে আৰু 'শুদ্ধ'ক 'ভাল'ৰ ধাৰণাৰ লগত তুলনা কৰিছে। এই ক্ষেত্রত প্রশ্ন সদায় ভাল হয়নে? এইটো এটা মুক্ত প্রশ্ন যে এই সংজ্ঞাবোৰ চক্রাকাৰ হয় আৰু এইবোৰ কোনো সংজ্ঞা বুলি ক'ব নোৱাৰি। সেইবাবেমুৰৰ বাবে ভালৰ ধাৰণাটো সদায় অৱর্ণনীয়।

মুৰে ভালৰ ধাৰণাটো অৱর্ণনীয় যুক্তিটোৰ মৌলিক সত্যটো এনে ধৰণে প্রকাশিত কৰিছে যে ভালৰ ধাৰণাটোক কেনো ধৰণৰ প্রাকৃতিক সংজ্ঞাৰ আধাৰত বর্ণনা কৰিব নোৱাৰি। উদাহৰণ স্বৰূপে, 'ভাল'ৰ ধাৰণাটো হ'ল আনন্দৰ উৎপাদক। ইয়াত প্রশ্নটো এইটো নহয় যে এই বাক্যটো সঁচা নে মিছা। প্রশ্নটো হ'ল এয়ে যে এইটো ভালৰ ধাৰণাবোৰ এটা উপযুক্ত সংজ্ঞা হয় নে নহয়। মুৰে এইটো স্বীকাৰ কৰিছিল যে ভাল কর্মবোৰ ঘটনাক্রমে আনন্দৰ উৎপাদক। আন কিছুমানে অলপ বেছিকৈ ক'ব খোজে যে আনন্দ উৎপাদন কৰাটো 'ভাল' নামৰ পদটোৰ অর্থৰ এটা অংশ যদিও ই গোটেই খিনি নহয়। সেয়েহে কেৱল আনন্দৰ উৎপাদক বুলি ক'লেই ভালৰ ধাৰণাটোক বর্ণনা কৰা নহয়। আন কিছুমান এনেকুৱা চিন্তাবিদো আছে যে যি সকলে ক'ব বিচাৰে যে যেতিয়া কোনো এটা কর্মই তেতিয়াই ভাল হ'ব যেতিয়া ই আনন্দৰ উৎপাদক বা আনন্দ প্রদান কৰিব পাৰিব। কিন্তু এইটো 'ভাল'ৰ ধাৰণাটোৰ সংজ্ঞা বুলি ক'ব নেৱাৰি। একে ধৰণে কোনো এটা পোহৰৰ কিৰণে হালধীয়া ৰংৰ আকাৰ দিয়ে, কিন্তু ইয়াক হালধীয়াৰ সংজ্ঞা বুলি ক'ব নোৱাৰি।

ওপৰোক্ত আলোচনাৰ পৰা পোৱা গ'ল যে মুৰে এইটো প্রমাণ কৰিব লাগিব যে ভালৰ ধাৰণাৰে আনন্দ উৎপাদন কৰাতকৈয়ো আন কিছুমান বেছি বস্তু অন্দর্ভূক্ত কৰিব লাগিব আৰু সেয়েহে ইয়াৰ ব্যাখ্যাত ই আন কিছুমান প্রাকৃতিক বৈশিষ্ট্যও অন্তর্ভূক্ত কৰে। ইয়াৰ কাৰণ হ'ল যে ভালৰ ধৰণাটো আনন্দৰ উৎপাদকৰ লগত একে নহয়। সেয়েহে 'ভাল' মানে কি? এই প্রশ্নটোৰউত্তৰ কেৱল তেতিয়াহে দিব পৰা যায় যেতিয়া ইয়াক প্রজ্ঞাৰ সহায়ত গম পোৱা যায় বা আমি যেতিয়া 'ভাল' পদটো ব্যৱহাৰ কৰো তেতিয়া আমাৰ মনত কি ভাৱ থাকে। আন অর্থত ক'বলৈ হ'লে 'ভাল'ৰ ধাৰণাটো কিছুমান বিশেষ ক্ষেত্রত কিছুমান প্রজ্ঞাত্মক বা 'স্বজ্ঞাত্মক' ধাৰণাৰ দ্বাৰা জনা যায়।

১৪.৫ অন্তর্নিহিত মূল্য হিচাপে ভালৰ ধাণা

মুৰে মত প্রকাশ কৰিছিল যে যদি এবাৰ প্রকৃতিগত যোষৰ ওপৰত প্রতিস্তিত যুক্তিবোৰৰ খণ্ডন কৰিব পৰা যায়, তেনেহ'লে ভালৰ ধাৰণাটোক এক অন্তর্নিহিত মূল্য হিচপে বুজিব পৰা

ইয়াক কিছুমান প্রাকৃতিক বস্তুৰ ৰং বুলিও ক'ব পাৰি। একেদৰে, যদিও কোৱা হয় যে, 'ভাল'ৰ ধাৰণাটো অৱর্ণনীয়, তথাপিও সমালোচকসকলে কয় যে 'ভাল'ৰ ধাৰণাটো সম্পর্কে এতিয়াও বহুত ধৰণৰ সার্বিক সত্য বচন গঠন কৰিব পাৰি। যেনে, ভাল হ'ল আনন্দৰ উৎপাদক বা ভালৰ ধাৰণাটোৰ কোনো ধৰণৰ সংজ্ঞা দিয়া নাই।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ Principa Ethicaৰ লেখক কোন?

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ জি. ই. মুৰৰ মাত ভালৰ ধাৰণাটো ধর্মৰ আধাৰত ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিণে?

.....

প্রশ্ন নং ৩ ঃ কোনো এটা বস্তুক ভাল বুলি কোৱা অর্থ কি?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৪ ঃ মূৰৰ প্রধান যুক্তিটো কি?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৫ ঃ প্রকৃতিগত দোৰটো কোনে আগবঢ়াইছে?

.....

.....

১৪.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- Principia Ethica ৰ মূল কথা হ'ল 'ভাল'ৰ ধাৰণাটো এটা সৰল অপ্রাকৃতিক ধাৰণা বা সম্পত্তি।
- কোনো এটা বস্তু পৰাবিদ্যাৰ ফালৰ পৰা সৰল বুলি কোৱা মানে এইটো বুজায় যে যত কোনো অংশ নাথাকে, নিজৰ গঠনত যত কোনো ধৰণৰ বিভাজন বা পার্থক্য নাই।
- সৰলতাৰ ধাৰণাটো কোনো বস্তুৰ দ্বাৰা গঠিত নহয়, আৰু সেয়েহে ইয়াক কোনো অংশত ভাগ কৰিব নোৱাৰি।
- সৰলবোৰক সেইবোপে বর্ণনা কৰিব নোৱাৰি। ভালৰ ধাৰণাটো আন কোনো বেলেগ ধাৰণাৰ দ্বাৰা গঠিত নহয়। ফলস্বৰূপে ইয়াক বর্ণনা কৰিব নোৱাৰি, অংশ হিচাপে ভাল কৰিব নোৱাৰি, যেনেদৰে 'Bachelor' ক ভাল কৰিব পাৰি।

প্রশ্ন নং ৩ ঃ প্রাকৃতিক দোষ বুলিলে কি বুজা?

প্রশ্ন নং ৪ ঃ পৰিণতিবাদ দর্শনিক এজনৰ নাম লিখা।

প্রশ্ন নং ৫ ঃ নৈতিক প্রকৃতিবাদৰ দুটা উদাহৰণ দিয়া।

(খ) চমু প্রশ্ন (১৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়া) ঃ

প্রশ্ন নং ১ ঃ ভালৰ ধাৰণাৰ অব্যাখ্যাকৰণৰ ওপৰত এটি চমুটোকা লিখা।

প্রশ্ন নং ২ ঃ নৈতিক স্বজ্ঞা বুলিলে কি বুজা?

প্রশ্ন নং ৩ ঃ অর্ন্তনিহিত মূল্য বুলিলে কি বুজা? দুটা উদাহৰণ দিয়া।

প্রশ্ন নং ৪ ঃ ভালৰ ধাৰণাটোৱে সদায় আনন্দৰ উৎপাদক হয়নে?

(গ) ৰচনাধর্মী প্রশ্ন (৩০০–৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়া) ঃ

প্রশ্ন নং ৬ ঃ নৈতিক প্রকৃতিবাদ বুলিলে কি বুজা?

প্রশ্ন নং ৭ ঃ ভালৰ ধাৰণাটো ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিনে? মুৰৰ Principia Ethica ৰ আধাৰত আলোচনা কৰা।

প্রশ্ন নং ৮ ঃ মুৰৰ ধাৰণাৰ আধাৰত 'মুক্ত প্রশ্ন'ৰ যুক্তিটোৰ অর্থটো আলোচনা কৰা।

প্রশ্ন নং ৯ ঃ ভালৰ ধাৰণাটো বিশ্লেষণ কৰিব পাৰিনে? তোমাৰ উত্তৰৰ সপক্ষে যুক্তি দিয়া।

* * * * *

ব্যাখ্যা কৰা নাই বৰং কৈছো যে "তুমি পইচা খিনি চুৰ কৰিছা।" এইদৰে কওঁতে আমি আমাৰ মনৰ অসন্মতিৰভাৱ প্ৰকাশ কৰিছো যে কিবা এটা কাম ভুলকৈ কৰা হৈছে আৰু সেয়েহে এই কথাটোত আমি আমাৰ অসন্মতি প্ৰকাশ কৰিছো। আবেগবাদৰ তত্বটো এ.জে. আয়াৰে তেওঁৰ Language, Truth and Logic (1936) ত আৰ চার্লচষ্টিভেনচনে তেওঁৰ Ethics and Language (1945) ত পৃষ্ঠপোষকতা কৰিছিল।

আবেগবাদৰ মতে নৈতিক বিচাৰৰ মাধ্যমেৰে সমূহে নিজৰ সন্মতি বা অসন্মতিৰ অনুভৱ বা মনোভাৱহে ব্যক্ত কৰে। "হত্যা ভুল" বুলি ক'লে ইয়াকে বুজা যায় যে ইয়াত ব্যক্তিজনৰ অসন্মতি প্ৰকাশ কৰিছে হত্যা নামৰ কার্য্যটোৰ ক্ষেত্ৰত। নৈতিক ভাষাবোৰ আবেগজনিত হয়। সেয়েহে, এক অর্মত আবেগবাদ আৰ বিষয়গত তত্বৰ মাজত এটা গুৰুত্বপূর্ণ পার্থক্য আছে। বিষয়গত তত্বই বাদী কৰে যে বিচাৰবোৰে সন্মতি বা অসন্মতি প্ৰকাশ কৰে আৰু কোনো এটা বিষয়ে অসন্মতি প্ৰকাশ কৰা আৰু তাক গ্ৰহণ কৰাৰ মাজত পার্থক্য আছে।

বিষয়গত ধাৰণাৰ এটা ৰূপ হ'ল যেতিয়া কোৱা হ'ব যে "x ভুল" তেনেহ'লে ইয়াক বুজোৱা হ'ব যে এইক্ষেত্ৰত অসন্মতি প্ৰকাশ কৰা হৈছে। কিন্তু এইটো শুদ্ধ নহয়, কাৰণ এইটো কোৱাতকোনোবিৰোধ নাই যে "যদিও বহুত মানুহে x ক মানি লয়, তথাপিও x ভুল।" উদাহৰণস্বৰূপে, জাতিবাদৰ কথা বুৰঞ্জীত বৰসঘনাই পোৱাযায়। কিন্তু আমি যুক্তি দাঙি ধৰিব পাৰো যে "জাতিবাদ ভুল" যদিও বহু মানুহে ইয়াক সন্মতি প্ৰকাশ কৰে।

বিষয়গত ধাৰণৰ দ্বিতীয় প্ৰকাৰ বা ৰূপটো হ'ল "বক্তা বিষয়গত ধাৰণা" যাৰ মতে "x ভুল"ৰ অর্থ হ'ল "মই x ৰ ক্ষেত্ৰত অসন্মতি প্ৰকাশ কৰিছো।" বা আকৌ "মই ভাৱো x ভুল।" এইটো নিজৰ বাবে কোৱা এটা বাস্তৱকতা আৰু সেয়েহে এই বাক্যটো হয়তো সঁচা বা মিছা হ'ব পাৰে আৰু সেয়েহে ইয়াক সত্যাপন নীতিৰ জৰিয়তে সত্যাপন কৰিব পাৰি। বক্তা নিষয়গত ধাৰণা সেয়েহে জ্ঞানবাদৰ এটা অগতানুগতিক ৰূপ যিয়ে আমাৰ নৈতিক বিচাৰবোৰক সঁচা বুলি দর্শায় যিবোৰ বাস্তৱতে বক্তাৰ মনৰ বাস্তৱ ধাৰণা।

বক্তা বিষয়গত ধাৰণাই দর্শায় যে যিটো শুদ্ধ বা অশুদ্ধ তাৰ সম্পর্কে আমি কোনো ভুল কৰিব নোৱাৰো। যদি মই কওঁ "হত্যা শুদ্ধ" তেনেহ'লে ইয়াৰ দ্বাৰা মই মোৰ সন্মতি প্ৰকাশ কৰিছো। যদি মই বিশ্বাসী বা মোৰ একাগ্ৰতা আছে, তেনেহ'লে মই এই ক্ষেত্ৰত হত্যাক সন্মতি জনাইছো আৰু সেয়েহে ইয়াত মই মোৰ সন্মতি প্ৰকাশ কৰিছো হত্যা শুদ্ধ বুলি মানি লৈ। কিন্তু আমি স্বাভাৱিকতে ভাবিৱ পৰো যে নৈতিকতা সম্পর্কেও মানুহে ভুল কৰিব পাৰে। বক্তা বিষয়গত ধাৰণাই বিবেচনাৰ ক্ষেত্ৰত কোনো অর্থ বহন নকৰে বা কোনটো শুদ্ধ বা কোনটো অশুদ্ধ সেইটো বিচাৰি উলিয়াবলৈ চেষ্টা নকৰে। মই কিয় বিবেচনা কৰাটো উচিত? মই যি অনুভৱ নকৰো কিয় সেইটোৱেই শুদ্ধ।

আনহাতে, আবেগবাদে দাবীকৰে যে নৈতিক বিচাৰবোৰে কোনো ধৰণৰ সঁচা বা মিছা প্ৰকাশ নকৰে কাৰণ সেইবোৰ জ্ঞানবাদী ধাৰণা নহয়। এই মাত্ৰ বিষয়গত ধাৰণাৰ ক্ষেত্ৰত

আমাৰ অভিজ্ঞতাত পোৱা ধাৰণাও নহয়। অভিজ্ঞতাৰ দিশৰ পৰা এই বিচাৰবোৰ অর্থহীন। জি.জে. ৰাৰনকে এই অৱস্থাটোক এনেভাৱে ব্যাখ্যা কৰিছে, "Since, Naturally and rightly, the positivists are disinclined to swallaw, intuition as a respectable mans of verification, and since no one was dispased to maintain thatmenal judgements in general were either tautolagus are vrifiable by ordinary sense enperiance, it followed that they could not be significant proposition: they could not really b as their grammatical corm night lead one to suppose, assertions in which genueine properties were ascribed to things, or indeadgnuine assertions of any kind at all. Theymustbe in their grammatical form, were masqueraders."

আয়াৰৰ মতে, মৌলিক নৈতিক ধাৰণাসমূহ শূণ্যধাৰণা। নৈতিক বিচাৰবোৰ দৰাচলতে কোনো ব্যাখ্যা বা বর্ণনা নহয়, বৰং সেইবোৰ হ'ল বিছুমান আৱেগজনিত প্রকাশ যাৰ দ্বাৰা আমি আমাৰ অনুভুতি আৰু মনোভাৱবোৰ ব্যক্ত কৰো। 'গাখীৰ বগা' বা 'মেৰী সুখী' ইত্যাদি বাক্যবোৰৰ দ্বাৰা আমি হয় সঁচা নাইবা মিছা বচন কিছুমান ব্যক্ত কৰা নুবুজায়। ই কোনো সাধাৰণভাৱে বচনো নহয়। আমি নৈতিক বাক্য সম্পর্কে ক'ব পাৰো, কিন্তু নৈতিক বচন সম্পর্কে ক'ব নোৱাৰো, কাৰণ আমি কি হয় এই সম্পর্কেহে অভিজ্ঞতা আহৰণ কৰিব পাৰো, কিন্তু আমি কি হোৱা উচিত এই সম্পর্কে অভিজ্ঞতা আহৰণ কৰিব নোৱাৰো। এনেবোৰ শব্দই কোনো খবৰ বহন নকৰে প্রকৃত শব্দটো সম্পর্কে। আবেগক ব্যাখ্যা কৰাটো আবেগক প্রকাশ কৰাতকৈ বেলেগ। নৈতিক বিচাৰৰ মুখ্য কার্য্য হ'ল বক্তাৰ মনৰ অনুভৱৰ তথা মনোভাৱবোৰ কিবা এটা নির্দিষ্ট বস্তু সম্পর্কে প্রকাশ কৰা, কিন্তু ইয়াৰ সম্পর্কে কোনো ব্যাখ্যা দিয়া নহয়।

আয়াৰে মুৰক নৈতিক শব্দবোৰ প্রাকৃকি বা স্বাভাৱিক ভাৱে ব্যাখ্যা কৰিবৰ বাবে স্বভাৱবাদ বা প্রকৃতিবাদক অস্বীকাৰ কৰাৰ ক্ষেত্রত সমর্থন কৰিছিল।

নৈতিক শব্দবোৰৰ গুৰুত্ব নির্ধাৰণ সেই শব্দবোৰে প্রকাশ কৰা বিভিন্ন অনুভৱ তথা বিভিন্ন আবেগিক প্রত্যুত্তৰ জনোৱাৰ ক্ষেত্রত কৰা হয়। নৈতিক বাক্যবোৰ সৈয়েহে অজ্ঞানবাদী। সেইবোৰ কোনো বিষৰ কান্দোন বা আদেশ দিয়া শব্দৰ দৰে অসত্যাপনীয় কাৰণ সিহঁতে কোনো প্রকৃত বচন প্রকাশ নকৰে। এই ক্ষেত্রত আয়াৰৰ তত্বটোত এটা দ্বিমত দেখা যায়। তেওঁ এটা বিষৰ কান্দোন বা আদেশ দিয়া শব্দৰ উদাহৰণ দি কৈছিল যে এই কার্য্যবোৰ পৃথক পৃথক। এফালে নৈতিক বাক্যবোৰ 'Hurrah' বা 'boo' ৰ দৰে এক বহিঃ প্রকাশৰ মাধ্যম। আনহাতে, কিছুমান নৈতিক বাক্য এনেদৰে ব্যৱহাৰ কৰা হয় যিটোৱে যি বাক্যত সেইটো ব্যৱহাৰ হয় তাত সেইটো আদেশ হিচপে ব্যৱহৃত হয়। ইয়াৰ দ্বাৰা নৈতিক বাক্যবোৰে শ্রোতাৰ মনতো একে ধৰণৰ আবেগ জন্মাব বিচাৰে আদেশমূলক শব্দৰ দৰে আৰু এইদৰে শ্রোতাজনক কর্মৰ বাবে উদুদ্ধ কৰা হয়। নৈতিক বক্যবোৰ আবেগ প্রকাশেই নকৰক নাইবা আমাৰ মনোভাৱবোৰক প্রকাশ নকৰক, সেইবোৰৰ কিন্তু কোনো জ্ঞানমপলক অর্থ নাই। আয়াৰৰ মতে, যদি এটা নৈতিক তত্বই নৈতিক ব্যক্তবোৰৰ অনুৰোধবোৰক বহন কৰিব নোৱৰে,তেনেহ'লে তেনেকুৱা তত্ববোৰ অনুপযুক্ত।

আৰু মূল্যৰ মাজত কোনো ধৰণৰ তাৰ্কিক সংযোগ বা যোগাযোগ নাই। আয়াৰৰ নৈতিক বাক্যবোৰৰ স্বৰূপ সত্যাপনীয় নীতিৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। যদি এই সত্যাপনটো ঘটনা বা বস্তুৰ নিৰীক্ষণৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিব লগীয়া হয় তেনেহ'লে আমাৰ নৈতিক কথা বতৰাবোৰ বৰ্ণনাত্মক বাক্য সমূহৰ পৰা পৃথক কৰিব লাগিব। আয়াৰৰ কাম আছিল বৈজ্ঞানিক আলোচনা সমূহক অ-বৈজ্ঞানিক আলোচনা সমূহৰ পৰা পৃথক কৰা বাস্তৱিকতাৰ বাক্যবোৰক শূণ্য বাক্য সমূহৰ পৰা পৃথক কৰা যিবোৰে কোনোধৰণৰ বাস্তৱিক সত্য প্ৰকাশ নকৰে। তেওঁ নৈতিক মূল্যৰ বস্তুগত সত্যতাৰ প্ৰজ্ঞাত্মক পুৰাণত ইয়াৰ কতৃত্ববাদৰ ধাৰণাটোক লৈ মুগ্ধ আছিল কাৰণ ইয়াৰ দ্বাৰা কিছুমান নিৰ্দিষ্ট মানুহক নৈতিক বিষয়েবোৰত অবিতৰ্কিত কতৃত্ব হিচাপে মানি লোৱা হয়।

নীতিবিজ্ঞানত আয়াৰৰ আবেগবাদৰ তত্বটোক কিছুমান অসুবিধাৰ বাবে বিজড়িত কৰা হৈছে। ইয়াৰ মতে কোনো ইচ্ছাত্মক-গুণবাচ মনোভাৱৰ সন্মতি বা অসন্মতি কোনো জ্ঞানাত্মক বিচাৰ নহয় যিয়ে সত্যতা প্ৰকাশ কৰে। পেটনে কৈছিল, 'When I say that an action is menally good I am at least attempting to rise above my contingnt personal liks and dislikes.' এই কথাষাৰিয়ে এটা নীতি নিৰ্দেশ কৰিছে যিয়ে আমাৰ নৈতিক প্ৰত্যুত্তৰ বোৰৰ ভিত্তি প্ৰদান কৰে। যদি মৌলিক নৈতিক নীতি সমূহক গ্ৰহণ কৰাৰ বাবে আমাৰ উপযুক্ত ভিত্তি আছে বা উপলব্ধ, তেনেহ'লে ইয়ে নৈতিক বিচাৰবোৰক আবেগবাদী প্ৰত্যুত্তৰৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠা কৰে। আয়াৰৰ মতে, প্ৰত্যেক নৈতিক বাক্যবোৰৰ উচ্চাৰণৰ লগত একো একোবিধ সুন্দৰ অনুভৱ জড়িত হৈ থাকে। কিন্তু এটা নৈতিক বিচাৰ কোনো নৈতিকঅনুভৱৰ অভিজ্ঞতা নোহোৱাকৈয়ো সাম্ভাব্য নৈতিক মূল্যায়ণক অ-আবেগিক বুলিগণ্য কৰিব পাৰি। যেনেকৈ গণিতৰ ফলাফলবোৰ কিছুমান নিৰ্দিষ্টসুত্ৰ প্ৰয়োগ কৰি নিঃসৃত কৰা হয় ঠিক তেনেদৰে কোনো নৈতিক সিদ্ধান্তত কিছুমান বিশেষ অৰ্হতা বা চৰ্ত প্ৰয়োগ কৰি নিঃসৃত কৰ হয়। সেয়েহে, এটা নৈতিক বিচাৰৰ আবেগ বা অনুভুতি দৰকাৰী লগৰীয়া নহয়। সেয়েহে, এটা আবেগ বা অনুভুতি প্ৰকাশ কৰাটো এটা নৈতিক বিচাৰৰ ববে গুৰুত্বপূৰ্ণ বৈশিষ্ট্য নহয়।

আয়াৰৰ মৌলিক আবেগবাদত মৌলিক নৈতিক কথা-বতৰা বোৰৰ কোনো ধৰণৰ নিশ্চিত আকাৰ নাথাকে মাত্ৰ সেইবোৰ Hurrah বা Ouch আদি শব্দৰ দৰে কিছুমান বহিঃপ্ৰকাশহে। এনেকুৱা এটা মতামতৰ অসুবিধা হ'ল এয়ে যে বেছিভাগ বিশেষ নৈতিক শব্দবোৰ যেনে শ্ৰেয়ইত্যাদিৰ নৈতিক বাক্যবোৰত কোনো বিধেয়াত্মক ব্যৱহাৰ থাকে কিন্তু কিছুমান বিশেষ আবেগবাদী শব্দ যেনে Hurrah, Ah ইত্যাদিৰ এনেকোনো ব্যৱহাৰ নাথাকে। মই যেতিয়া কওঁ 'দেশপ্ৰেম শ্ৰেয়' মই মাত্ৰমোৰ অনুভৱহে ব্যক্ত নকৰো লগতেইয়াকো দৰ্শাও যে এই আদৰ্শটো গ্ৰহণযোগ্য তথা অনুকৰণীয়। যদি ইয়াৰ শুদ্ধ অৰ্থটো এনেকুৱা হয় "Patriotism, bravo!" তেনেহ'লে প্ৰশ্ন উত্থাপন হ'ব যে 'এই বিস্ময়বোধক চিহ্নৰ প্ৰয়োগ ইচ্ছাকৃত নে অনিচ্ছাকৃত?' যদি ই ইচ্ছাকৃত হয় তেনেহ'লে নৈতিক বিচাৰবোৰ মোৰ মানসিক অৱস্থাৰ মাত্ৰ আংশিক প্ৰজ্ঞাহে হয় আৰু তেনেহ'লে আয়াৰে অস্বীকাৰ কৰা স্বভাৱবাদৰ আম-জীৱনীমুলক ৰূপ হে হ'ব। যদি

১৫.৫ ষ্টিভেনচনৰ আবেগবাদ

তথাপিও, আবেগবাদ অৰ্থৰ সত্যাপনীয় নীতি নাইবা হিউমৰ বুদ্ধি বিচাৰ সম্পৰ্কীয় তত্বৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল নহয়। বাৰনেকৰ মতে আবেগবাদ এটা তত্ব হিচপে কেৱল চার্লচ ষ্টিভেনচনৰ কামৰ দ্বাৰাহে বিকশিত হৈছিল। বাৰনোকে যুক্তি দিছিল যে ষ্টিভেনচনে তিনিধৰণৰ মূল কথা কৈছিল। প্ৰথমতে, ষ্টিভেনচনে বিশ্বাস আৰু মনোভাৱৰ মাজৰ পাৰ্থক্যটো বিকাশ কৰিছিল। আমি এই পাৰ্থক্যটো মিল বা সাদৃশ্যৰ দিশৰ পৰা বুজিব পৰো।

এজন মানুহে তেওঁৰ বজাৰৰ লিষ্ট খন লৈ বজাৰ কৰিবলৈ গৈছে। যেতিয়া বজাৰ কৰি থকা অৱস্থাক, তেওঁৰ লিষ্টখনে তেওঁক কি কি বস্তু মোনাত ভৰালে তাক সকিয়াই দিছিল। বজাৰৰ শেষত, লিষ্টখনত কি কি বস্তু লিখা আছিল সেইখিনি তেওঁৰ মোনাত থকা বস্তুবোৰৰ লগত সাদৃশ্য থাকিব লাগিব। যদি মিল নাখায় তেনেহ'লে হয়তো মোনাখনত নাইবা লিষ্টখনত কিবা অসুবিধা আছে। যদি তেওঁক এজন চেৰাংচোৱাই লক্ষ্য কৰি আছে যিয়ে তেওঁ কি কি বস্তু মোনাত ভৰালে সেই বস্তুবোৰৰ এখন লিষ্ট বনাই আছিল, তেনেহ'লে বজাৰৰ শেষত চোৰাংচোৱাজনৰ লিষ্টখন মানুহজনৰ মোনাখনৰ লগত মিলিব লাগিব। মানুহজনৰ লিষ্টখন হ'ব তেওঁ বজাৰৰ পৰা কি কি বস্তু বিচাৰিছিল। ইচ্ছাবোৰৰ এটা 'পৃথিৱীৰ পৰা মনলৈ বুলি এটা দৃষ্টিভংগী বা দিশ আছে। যি পৃথিৱীখনক আমি বিচৰা ধৰণে পৰিবৰ্তন কৰিব বিচাৰো আৰু এইদৰে আমি আমাৰ মনটোক সন্তুষ্টি প্ৰদান কৰো। সেইবোৰ সঁচা বা মিছা নহয় কিন্তু এই পৃথিৱীখন কেনেকুৱা হোৱা উচিত তাক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে। আনহাতে, চোৰাংচোৱাজনৰ লিষ্টখন হ'ল সেইখন লিষ্ট যিখন সেই বজাৰ কৰা মানুহজনক মোনাত থক বস্তুবোৰৰ লগত মিলিব। বিশ্বাসবোৰৰ 'মনৰ পৰা পৃথিৱীলৈ' বুলি এটা দৃষ্টিভংগীৰ দিশ আছে। আমি আমাৰ বিশ্বাসবোৰ পৰিৱৰ্তন কৰো এই পৃথিৱীখনৰ লগত মিলিবলৈ আৰু তাৰ দ্বাৰা সঁচা বিশ্বাস হ'বলৈ। সিহঁতে পৃথিৱীখনকেনেকুৱা হোৱা উচিত তাক দৰ্শায়, আৰু আমি কেনেকুৱা ধৰণে বিচাৰো তাক নহয়। ষ্টিভেনচনে যুক্তি দিছিল যে নৈতিক মনোভাৱবোৰে কেনেকুৱা হ'ব লাগে তাক গুৰুত্ব দিয়ে- সিহঁতৰ এটা 'পৃথিৱীৰ পৰা মনলৈ বুলি এটা দৃষ্টিভংগী আছে আৰু সেয়েহেসিহঁত অজ্ঞানবাদী।

দ্বিতীয়তে, ষ্টিভেনচনে শব্দৰ বৰ্ণনাত্মক আৰু আবেগবদী অৰ্থৰ মাজৰ পাৰ্থক্যবোৰৰ বিকাশ কৰিছিল। তেওঁ যুক্তি দিছিল যে নৈতিক শব্দবোৰৰ আবগবাদী অৰ্থ আছে যিবোৰ বৰ্ণনাত্মকে নহয় নাইবা বিশ্লেষনাত্মকও নহয় আৰু সিহঁত কোনো সত্যাপন নীতি বা বুদ্ধিৰ দ্বাৰা বা পৰা স্বাধীন। প্ৰধান নৈতিক পদবোৰ যেনে- শুদ্ধ, ফুল, শ্ৰেয়, আৰু বেয়াইত্যাদিৰ কেৱল আবেগবাদী অৰ্থ আছে যিয়ে সন্মতি ব অসন্মতি প্ৰকাশ কৰে। কিন্তু বহুতো নৈতিক পদ (চুৰি কার্য্য, সাধুতা, সন্মান) ইত্যাদিৰ বৰ্ণনাত্মক আৰু আবেগবাদী দুয়োটা অৰ্থই আছে। কোনোবাক সাধু বুলি কোৱাৰ মানে হ'ল তেওঁলোকৰ বিষয়ে কিবা শিকিব লগা আছে। উদাহৰণস্বৰূপে, যদি সঘনাই মিছা কথা কৈ থকা হয় তেনেহ'লে সিহঁত সাধু হ'ব নোৱাৰে আৰু কোনোবাই মিছা কথা কয় নে নকয় এটা বাস্তৱিকতাৰ বিষয়। কিন্তু 'সাধুতা' পদটো কেৱল বৰ্ণনাত্মক নহয়, সন্মতি প্ৰকাশক এটা আবেগবাদী অৰ্থও লুকাই আছে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ২ ঃ চমুটোকা লিখা ঃ

(ক) ষ্টিভেনচনৰ আবেগবাদ

(খ) আবেগবাদ আৰু নৈতিক অসন্মতি

প্রশ্ন নং ৩ ঃ সঁচা নে মিছা কোৱাঃ

(ক) আবেগবাদ এট তত্ব হিচাপে চালর্চ ষ্টিভেনচনৰ কামৰ দ্বাৰাহে বিকশিত হৈছে।

(খ) ইচাছাবোৰৰ এটা 'পৃথিৱীৰ পৰা মনলৈ' বুলি এটা দৃষ্টিভংগী বাদিশ আছে আৰু বিশ্বাসৰ মনৰ পৰা পৃথিৱীলৈ বুলি এটা দৃষ্টিভংগী আছে।

(গ) প্রধান নৈতিক পদবোৰ যেনে- শুদ্ধ, ভুল, শ্রেয় আৰু বেয়া ইত্যাদিৰকেৱল আবেগবাদী অর্থ আছে যিয়ে সন্মতি বা অসন্মতি প্রকাশ কৰে। কিন্তু বহুতো নৈতিক পদ। চুৰি কার্য্য, সাধুতা, সন্মান ইত্যাদিৰ বর্ণনাত্মক আৰু আবেগবাদী দুয়োটা অর্থই আছে।

(ঘ) আবেগবাদৰবিপক্ষে এটা সবাতোকৈ শক্তিশালী আপত্তি হ'ল এয়ে যে ই নৈতিক আলোচনাবোৰক অতিৰিক্তভাৱে সৰল কৰি পেলাইছে।

(ঙ) আবেগবাদে দাবী কৰিছে যে আমি আন মানুহৰো অনুভৱ তথা কর্মবোৰকপ্রভাৱিতকৰিব চেষ্টা কৰিছো আৰু কোনো কাৰণ নজনাকৈ মানুহক প্রভাৱিত কৰিবলৈ যোৱাতো একো প্রকাৰৰ ধৃষ্টতা।

১৫.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- নৈতিক ভাষাৰ আবেগবাদী বিশ্লেষণ মানে হ'ল নৈতিক ভাষা বা নৈতিক বিচাৰ, বাক্য, শব্দ আৰু কথা-বতৰা তথা নৈতিক সম্পর্কে থকা আবেগবাদী তত্ব।
- আবেগবাদ হ'ল এটা অধিনীতিশাস্ত্রৰ মতবাদ যি দাবী কৰিছে যে নৈতিক বাক্যবোৰে কোনো বচন ব্যক্ত নকৰে কিন্তু কিছুমান আবেগবাদী মনোভাৱহে ব্যক্ত কৰে। সেয়েহে ইয়াক নৈতিক Hurrah বা boo তব বুলিও কোৱা হয়। আবেগ বামনোভাৱ প্রকাশ কৰে।
- আবেগবাদৰ তত্বটো এ.জে. আয়াৰে তেওঁৰ Language, truthand Logic (1906) ত আৰু চালর্চ ষ্টিভেনচনে তেওঁৰ Ethics and language (1945) ত পৃষ্টপোষকতা কৰিছিল।
- আবেগবাদক অজ্ঞানবাদ বা প্রকাশবাদৰ এটা ৰূপ বুলি ধৰা হয়। ই অজ্ঞানবাদৰ আনবোৰ ৰূপৰ বিৰোধী (যেনে আংশিক বাস্তৱবাদআৰু সার্বিক পৰামর্শবাদ) আৰু সকলো ধৰণৰ জ্ঞানবাদৰ প্রকাৰ (নৈতিক বাস্তৱবাদ আৰু নৈতিক বিষয়বাদ উভয়ে)

১৫.৯ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ

(ক) উত্তৰ ঃ তকীয় প্রত্যক্ষবাদ

(খ) উত্তৰ ঃ Language Truth and Logic

(গ) উত্তৰ ঃ তকীয় প্রত্যক্ষবাদী

(ঘ) উত্তৰ ঃ শূণ্য ধাৰণা

(ঙ) উত্তৰ ঃ অস্বীকাৰ কৰিছিল

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ

(ক) উত্তৰ ঃ আবেগবাদ এটা তত্ব হিতপে কেৱল চালর্চ ষ্টিভেনচনৰ কামৰ দ্বাৰাহে বিকশিত হৈছিল। বাৰনোকে যুক্তি দিছিল যে ষ্টিভেনচনে তিনি ধৰণৰ মুল কথা কৈছিল। প্রথমতে, ষ্টিভেনচনে বিশ্বাস আৰু মনোভাৱৰ মাজৰ পার্থক্যটো বিকাশ কৰিছিল। আমি এই পার্থক্যটো মিল বা সাদৃশ্য দিশৰ পৰা বুজিব পাৰো।

ষ্টিভেনচনে যুক্তি দিছিল যে নৈতিক মনোভাৱবোৰে কেনেকুৱা হ'ব লাগে তাক গুৰুত্ব দিয়েসিহঁতৰ এটা পৃথিৱীৰ পৰা মনলৈ বুলি এটা দৃষ্টিভংগী আছে আৰু সেয়ে সিহঁতৰ অজ্ঞানবাদী।

দ্বিতীয়তে, ষ্টিভেনচনে শব্দৰ বর্ণনাত্মক আৰু আবেগবাদীতত্বৰ মাজৰ পার্থক্যবোৰৰ বিকাশ কৰিছিল। তেওঁ যুক্তি দিছিল যে নৈতিক শব্দবোৰৰ আবেগবাদী অর্থ আছে যিবোৰ বর্ণনাত্মকো নহয় নাইবা বিশ্লেষণাত্মকো নহয় আৰু সিহঁত কোনো সত্যাপননীতি বা বুদ্ধিৰ পৰা স্বাধীন। প্রধান নৈতিক পদবোৰ যেনে- শুদ্ধ, ভুল, শ্রেয় আৰু বেয়া ইত্যাদিৰ কেৱল আবেগবাদী অর্থ আছে যিয়ে সন্মতি বা অসন্মতি প্রকাশ কৰে। কিন্তু বহুতো নৈতিক পদ (চুৰি কার্য্য, সাধুতা, সন্মান) ইত্যাদিৰ বর্ণনাত্মক আৰু আবেগবাদী দুয়োটাই অর্থই আছে।

(খ) উত্তৰ ঃ আবেগবাদৰ বিৰুদ্ধে এটা সবাতোকৈ শক্তিশালী আপত্তি হ'ল এয়ে যে ই নৈতিক আলোচনাবোৰক অতিৰিক্ত ভাৱে সৰল কৰি পেলাইছে। যদি মই কওঁ যে 'গর্ভপাত ভুল' আৰু তুমি কোৱা যে, 'গর্ভপাত শুদ্ধ' তেনেহ'লে ইয়াত মই মোৰ অসন্মতি আৰু তুমি তেমাৰ সন্মতি প্রকাশ কৰিছা। কিন্তু ইয়াৰ সম্পর্কে কোনো আলোচনা কোনো বিচাৰ থাকিব নোৱাৰে। ইয়াতকৈয়ো বেয়াকৈ, আবেগবাদে আকৌ দাবী কৰিছে যে আমি আন মানুহৰো অনুভৱ বা কর্মবোৰক প্রভাৱিত কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছো আৰু কোনো কাৰণ নজনাকৈ আন মানুহক প্রভাৱিত কৰিবলৈ যোৱাতো ধৃষ্টতা।

(গ) আয়াৰৰ আবেগবাদৰ তত্বটো কি?

(ঘ) সত্যাপনীয় নীতি মানে কি?

(ঙ) নৈতিক ভাষাৰ আবেগবাদী তত্ব সম্পৰ্কে ষ্টিভেনচনৰ মতামতটো কি?

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ চমু প্ৰশ্ন (প্ৰতেক প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ১৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত দিয়া) ঃ

(ক) আয়াৰৰ আবেগবাদ

(খ) আয়াৰ আৰু সত্যাপন নীতি

(গ) ষ্টিভেনচনৰ আবেগবাদ

(ঘ) আয়াৰৰ আবেগবাদী তত্বৰ অসুবিধাসমূহ

(ঙ) আবেগবাদ আৰু নৈতিক অসন্মতি

প্ৰশ্ন নং ৩ ঃ চমুটোকা লিখক (প্ৰত্যেক প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ১৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত দিয়া) ঃ

(ক) আয়াৰৰ আবেগবাদ

(খ) ষ্টিভেনচনৰ আবেগবাদী তত্ব

(গ) আয়াৰৰ আবেগবাদৰ মূল্যাংকন

(ঘ) আয়াৰ আৰু সত্যাপন নীতি

প্ৰশ্ন নং ৪ ঃ ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (প্ৰতেক প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ৩০০-৫০০ মান শব্দৰ ভিতৰত দিয়া) ঃ

(ক) আবেগবাদৰ তত্বটো ব্যাখ্যা কৰা।

(খ) আয়াৰৰ আবেগবাদৰ তত্বটো বুলিলে কি বুজা? ব্যাখ্যা কৰা।

(গ) আয়াৰে কেনেকৈ তেওঁৰ আবেগবাদৰ তত্বটোক সত্যাপন নীতিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিছিল? বিশ্লেষণ কৰা।

(ঘ) আয়াৰৰ আবেগবাদ তত্বৰে এক সমালোচনাত্মক মূল্যাংকন আগবঢ়োৱা।

(ঙ) ষ্টিভেনচনৰ আবেগবাদৰ তত্বটো চমুকৈ আলোচনা কৰা।

(চ) আবেগবাদ আৰু নৈতিক অসন্মতিৰ মাজৰ সম্পৰ্কটো চমুকৈ আলোচনা কৰা।

* * * * *